

Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN

לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

ארבעין שנין, ובע"ז ה' ע"ב דלא קאי אינש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין.

הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, רב הונא ורב חסדא ח"א זה הלומד תורה ומלמדה, וח"א זה הכותב תנ"כ ומשאלין לאחריהם. בס' שם עולם אות ק"ה הבאתי מבבא בתרא י"ד א שרב הונא כתב שבעין ספרי דאורייתא כו', ובירושלמי כלאים פ"ג ה"א נקרא רב הונא ספרא דסידרא, והנה ידענו שרב הונא עשיר גדול היה (ע' ברכות ה' ע"ב ובכ"מ) ובוודאי לא היתה כוונתו להשתכר באומנות זו שכבר בקשו רחמים שהמתעסקים בכך לא יתעשרו (ע' פסחים נ' סע"ב) אך להשאלם לאחרים, ולו נאה לדרוש זה הכותב ספרים ומשאלים, ואם כי הספרים מתקלקלים קצת ע"י תשמישן (ע' בבא מציעא כ"ט ב) ולא הוי הון ועושר בביתו כגבי הלומד תורה ומלמדה שאינו חסר כלום, הנה רב הונא לשטתו בפסחים נ"ה ב דלהפסד מועט לא חששו, ויתכן כי זהו ענין שסברו כד נח נפשיה דרב הונא לאותבי ספר תורה אפוריה (מועד קטן כ"ה א) כי בזה הגדיל לעשות כאמור שכתב שבעין ספרין דאורייתא.

ע"ב, רש"י ד"ה דילמא וכו' ויתומין של אחת מבקשין כתובת אמן כו', כצ"ל.

נ"ב ע"א, תוד"ה רצה כו' לפי שהנשים מוכהרות למות מן האנשים כדאמר בירושלמי כו', לא אדע מקומו בירושלמי, ולעיקר הענין עמש"כ לעיל יומא ב' ע"א על אמרם אף אשה אחרת מתקינין לכה"ג שמא תמות אשתו כו' עיי"ש.

ע"ב, מי איכא מידי דרחמנא אמר ברא לירות ברתא לא תיריות כו', עמש"כ בתשובה שפרטמתי בסוף הס' חסידים שעם הגהותי מקור"ח חסדי עולם לסי' תקס"ט (ע' תקפט—תקצא).

ר"פ איקפך ליה לבריה בי אבא סורא, ברש"י: חמיו היה והשיא ר"פ לבנו אחות אשתו, ויעוין בצוואת ר"י החסיד אזהרה כ"ז ומש"כ במקור חסד שם אות ל"ט.

נ"ה ע"א, תוד"ה כתובו והתומו כו' ור"ת מפרש דאף במתנה חוזר בשטר כו', צ"ל דאך במתנה חוזר בשטר כו' ע' בבא בתרא ע"ז א ובתוס' שם.

אתמר רב ור' נתן ח"א הלכה כר' אלעזר בן עזריה, וח"א אין הלכה כו', הנה התחילו בגמ' לצדד בתסתיים דר' נתן הוא דאמר הלכה מדשמעינן ליה לר"ג דאזיל בתר אומדנא, אמנם לקמן נ"ו רע"א אמרו דתרווייהו לא אזלו בתר אומדנא ושוב לא הוכרעה מילתא, ובס' שם עולם הערתי דלר' יצחק בר אבדימי מפרשי ליה שרב הוא דאמר הלכה כראב"ע עיין רש"י שם, וראה בברכות ל' ע"ב איתמר רב יצחק בר אבדימי משום רבינו אמר הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע, וברש"י שם: משום רבינו, רב.

נ"ז ע"ב, אלא מאי ימים שנה כו' ואימא חודש דכתיב (במדבר י"א) ע"ד חודש ימים כו', היא פלוגתא דרב ור' נהוראי בנויר ה' רע"א, ושמואל ורבנן דקסרי במגילה ב' ע"א, וצ"לע שלא הביאו מפס' מוקדם בתורה וישב עמו חודש ימים (בראשית כ"ט י"ד).

נ"ט ע"ב, לימא מתניתין דלא ככית שמאי כו', ידוע דכשנקטו "לימא" היא דאי נימא כך קשיא לן בגוה, והיא כיון דר' אליעזר איירי בזה והרי הוא שמותי עמש"כ במחקרי ר' אליעזר הגדול.

ס' ע"א, ת"ר יונק תינוק עד כ"ד חודש כו' דבריו ר' אליעזר, ר' יהושע אומר כו' אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע, יעוין בעבודה זרה ז' רע"א דרב יוסף אהדר אפיה ממאן דסיים הלכתא ללא צורך, ולכאורה למה הוצרך לקבוע כאן הלכה כר' יהושע בפלוגתא עם ר' אליעזר דמבית שמאי עמש"כ במחקרי על ר' אליעזר הגדול בס' דרכי התלמוד והינדויתו מתקר ח באריכות.

ע"ב, איני, והא רב נתמן שרא לחו לבי ריש גלותא כו', יעוין בשאלות פ' וירא י"ג דמבואר שרא לה לילתא שנתארמלה או נתגרשה בתוך כ"ד חודש, ומשמע מזה מקדם התיירה רב נתמן לאחר, וכשנפרדה מהשני נישאה לרב נתמן ועמש"כ בס' שמות וכנויים בתלמוד מחקר ז הערה ו.

מ"ו ע"ב, האב זכאי כו', בפיהמ"ש להרמב"ם: לפי שנאמר בנעוריה בית אביה כו', ע' בגמ' דלא מסקינן הכי וצ"ע.

מ"ז ע"א, תוד"ה דמסר כו' דהכא איירי שעה אחת לפני יו"ט שהוא כיו"ט לענין מלאכה כו' — ע' מקור חסד לס' חסידים סי' רס"ט אות א.

מ"ח ע"א, תוד"ה ראב"י כו' תימא בריותא דלעיל דקתני תקנו מזונות כו' דמשמע דמזונות דרבנן כו', ע' סוכה מ"א רע"ב התקין ריב"ז כו' א"ל ר"י והלא מן התורה הוא כו', מאי התקין, דרש והתקין.

מ"ט ע"ב, עורבא בעי בני, מיוסד על אמרם שקנטר העורב על נח כששלח אותו מן התיבה באמרו נמצא מין אחד כלה מן העולם סנהדרין ק"ח ע"ב, וע' בעירובין כ"ב רע"א שנקטו משים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, ובנאום הארכתי.

נ' ע"א, אר"א באושא התקינו המבזבוז אל יבזבו יותר

מחומשי, בספרי הרמב"ם והזהר הערתי שהרמב"ם לא נקט תקנת אושא זו בהל' מתנות עניים גבי צדקה כי אם בהל' ערכין וחרמין פ"ה ה"ב גבי חרמי גבות שם הוא מסיים שמי שמסור יותר אין זו חסידות אלא שטות, בעוד שבפיהמ"ש ריש פאה גבי צדקה לעני הוא אומר דהוי הפיזור מדת חסידות, ובשטה מקובצת הכא מביא מרש"י מהדורא קמא המבזבוז נכסיו להקדש לא יבזבו יותר מחומש, משמע שאם עני לפניו שמבקש לחם אל ימנע גם אם כבר נתן חומש

(וע' שו"ת הרשב"א ח"א סי' ש"ד), וראה בזה ויקרא ט' ע"א יומא חד איערע ביה ר' ייסא סבא והוה פריש ניכסוי פלגו למסכני ופלגו לסחורתא כו', ושם ע"ב בגין כך פליגנא כל נכסי (ס"א פליגנא נכסי פלגא) למסכני כו', ובגמ' כתובות ס"ז ב קם בזביה לפלגיה ממוניה, וע' ברכות י"ז א דשנינו אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים, ודייק רש"י: אצל קרבנות הוא במנחות בסופה, כלומר דוקא בקרבנות הוי אחד המרבה ואחד הממעיט, אבל בצדקה לעני

שאליה הוא נושא את נפשו ודאי שהמרבה עדיף, ויעוין בטור יו"ד סי' רמ"ז שכ' אל יעלה בלבו עצה לומר איך אחסר ממוני ליתנו לעניים, כי יש לו לדעת כו' הדבר בדוק ומנוסה כי בשביל הצדקה שנתן לא יחסר לו אלא אדרבא תוסיף לו עושר וכבוד כדכתיב ובחזוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם ארובות השמים והריקותי עליכם ברכה עד בלי די, ואמרו חכמים בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כדכתיב בחזוני נא בזאת ועל זה העיר מרן הבית יוסף מקורו בפ"ק דתענית (ע' ע"א), ומיהו משמע התם דבמעשר דוקא הוא דשרי לנסויי אבל בשאר צדקה לא, וכן היא בשערי תשובה שער שלישי אות ל' שלא יאמר אדם אנסה בעבודת הצדקה כי במצות המעשרות לבד הותרה הבחינה שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחזוני נא בזאת, ומבואר בשל"ה הל' צדקה ומעשר דאף שגם בצדקה מתעשר לא שרי לנסות אלא במעשר תבואה, אבל בצדקה לא ונראה דאפילו במעשר כספים נמי לא, דהיכא דגלי קרא דשרי לנסות זה במעשר תבואה כו', הרי שיש הבדל בין מידי דמיון לכסף, שאם כי נצטוינו לתת לעני די מחסורו אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו (כתובות ס"ז ב) אינו מחויב לפור

על כך לא כן בככר לחם לעני וכל מידי דמיון. מכאן ואילך יורד עמו לחייו, ע' קדושין כ"ה א הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו, ובשערי זהר שם הבאתי דר"ל שמותר לו לסטור לו על הלחי עיי"ש.

בציר מבר שית לא תקבל כו', ע' להלן ס"ב ב דשהו תריסר שנין בני רב, ובכן הנכנס בהיותו בן שש יגמור חוק לימודו בהיותו בן י"ה, וכן מצינו כי רב כהנא גמר למודו ככולא תלמודא בהיותו בן י"ח (שבת ס"ג א), וכן רב הגי (מוע"ק כ"ב סע"א), ואחרי כן היה צריך לשמש גדולי דורו שנמשך עשרין ותרתיין שנין (ע' חגיגה י"ב א, ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה), ובכן גמר בהיותו בן ארבעים לבינה (אבות פ"ה), וזהו שאמרו כסוטה כ"ב רע"ב בן כמה הוי התלמוד

ראוי להוראה, בן ארבעין שנין, וע' ב"מ ל"ג א את צריכת לי עד ניצוצי אור / מרגליות, ראובן בן משה [עמוד 115] {2864}

סימן לא.

בענין עד כמה התינוק מכיר לאמו

כתובות (נ"ט סע"ב): "תניא גדרה שלא להניק את בנה, בית שמאי אומרים שומטת דד מפיו, בית הלל אומרים כופה ומניקתו, נתגרשה אינו כופה, ואם היה מכירה נותן לה שכרה וכופה ומניקתו מפני הסכנה".

ופירש רש"י ז"ל: "שומטת דד מפיו, לא תניקו שחל הנדר אלמא לא משעבדה ליה: כופה ומניקה דמשעבדא ליה ולא חל הנדר: אם היה מכירה שאינו רוצה לינק מאחרת".

ובתלמוד שם (ס' א'): "עד כמה. (עד כמה חדשים אית לן למימר שיודע להכירה מלינק מאשה אחרת, רש"י), אמר רבא אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב שלשה חדשים. ושמואל אמר שלשים יום. ורבי יצחק אמר רבי יוחנן חמשים יום. אמר רב שימי בר אבי הלכה כרבי יצחק שאמר משום רבי יוחנן".

ובלומדי הדברים התעוררתי בס"ד בתרתי, **חדא** מדוע הוזקק התלמוד

לפסוק בהדיא דהלכה כרבי יוחנן, **אחר** שאנחנו יודעים שהלכה כמותו הן לגבי רב והן לגבי שמואל, ואפילו רבי יוחנן לבדו נגד שניהם, דהיינו נגד רב ושמואל הלכה כמותו, לדעת רבים מן הראשונים ז"ל כנודע ועיין בזה בספר יד מלאכי (כלל קנ"ב), ולגאון **חיד"א** ז"ל בספרו יעיר און (מערכת ה' אות ס"ו), ובספר אהל ישירים (מערכת ק' כלל ב'), ושדי חמד (מערכת ר' כלל כ"ט), ושור"ת פני מבין ח"ב (סימן שכ"ה אות י"ז), ובכל מה שצינתי בארוכה בחיבורי אות יעקב שעל

ספר יחי ראובן (מערכת ר' אות י"ט, ואות ל"ו), ובשנת תשל"ד הארכתי בקונטרס מיוחד בס"ד, השי"ת יעזרני להדפיס כל חידו"ת בקרוב אכ"ר.

ורתו מדוע אכן לא פסק התלמוד כשמואל, שלכאורה היה לו לתלמוד לפסוק כשמואל, וטעמו של דבר על פי מה שלימדונו רבותינו ע"ה שבכמה ענינים הלכה כרמב"ם ז"ל נגד שאר הפוסקים, מפני שהיה הרמב"ם ז"ל רופא גדול ובענינים ובהלכות שיש שייכות לרפואה יש לפסוק כמותו, וכמו שאמר רבינו הרשב"א ז"ל שבעניני פצוע דכא וכרות שפכה ראוי לסמוך בענינים כאלו על הרמב"ם שהוא מגדולי הרופאים, וכדכתבו בשמו בשו"ת תומת ישירים (סימן נ"א), ובשו"ת זקן אהרן (סימן קנ"ז) למהר"א הלוי ז"ל אב"ד קושטא תלמיד הרא"ם ז"ל ע"ש.

צא וראה לרבינו הגדול המהרש"ל ז"ל בספר תורה דיליה ים של שלמה חולין (פ"ג ס"ס י"ז) שכתב: "אף שהרשב"א חלק על הרמב"ם, מכל מקום נראה לי שסברת הרמב"ם עיקר וכו', וגם כל היכא דליכא הכרע מן התלמודים ראוי לתפוס דברי חכמים, וידוע שהיה הרמב"ם מן החכמים הגדולים ובעל סברא, ובפרט בעניני הטורפויות שהחמת הרפואה והטבע מסייע לברר דבר אמת מה שאינו מבורר להדיא מן התלמוד" עכ"ל, ועוד כתב מהרש"ל ז"ל (שם סימן מ"ד): "ורואה אני את דברי הרמב"ם ז"ל וכו', וכלל הרב כמה שאינו מוכרע מן

קלב

אוצר

סימן לב

ישעך

התלמוד ותלוי בסברא ראוי ללכת אחרי הרמב"ם ז"ל, שאין בעל סברה כמוהו, ובפרט במה שתלוי בטבעיות כי האי מילתא והדומה לו" ע"ש, ורבינו אור החיים הקדוש ז"ל בספרו פרי תאר (סימן ל"ו סוף אות ט"ו) כלל גדול נתן לנו: "ויש לך לדעת כי הרמב"ם רופא גדול הוא, ובכל כי האי גוונא אליו שומעין להיותו בקי, ומה גם דלא אשכחן דפליגי עליה גדולי המורים" ע"ש, ועיין בשו"ת אוהב משפט יו"ד (סימן כ"ו, דצ"ה ע"א), ובחיבורי זרע חיים (סימן ה') ואכמ"ל.

ולפי זה היה צריך התלמוד לפסוק כשמואל, שהרי שמואל רופא אומן היה, ובקי בטבעים עד למאד כנודע, וקשה מדוע נקבעה הלכה כרבי יוחנן.

ואמרתי בס"ד דחדא מתרצת לחברתה, דאין הכי נמי היה צריך להיות הלכה כשמואל דרב גובריה טובא בחכמת הרפואה, אבל כאן יצא הדבר מן הכלל, מאיזה טעם שיהיה, ולכך הוזקק התלמוד לפסוק בהדיא דהלכה כרבי יוחנן, ונתיישבו שני הדקדוקים דילן גם יחד, דוק ועיין.

סימן לב.

בענין נתנה בנה למינקת אם מותרת לינשא מיד

כתובות (ס' ב'): "תנו רבנן נתנה בנה למינקת, או גמלתו, או מת מותרת, לינשא מיד. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע סבור למיעבד עובדא כי הא מתניתא, אמרה להו ההיא סבתא בדידי הוה עובדא, ואסר לי רב נחמן, איני והא רב נחמן שרא להו לבי ריש גלותא שאני בי ריש גלותא דלא הדר בהו וכו'. והלכתא מת מותר, גמלתו אסור".

ובלומדי ענין זה נתעוררתי בכמה דקדוקים בענין, ואכתוב למזכרת לפי שעה עד שנעיין בה היטב בס"ד.

חדא יש לדקדק הנה פתח התלמוד בשלשה ציורים נתנה הבן למינקת, או גמלתו לבן, או מת הבן, ואם כן כשהתלמוד קובע הלכתא בענין זה מדוע קבע התלמוד בתרתי רק על גמלתו [דאסור] ועל מת הבן [דמותר], ומדוע התלמוד שייר והשמיט ציור "נתנתו למינקת", והוא דקדוק נכון.

ופירוש רש"י ז"ל: "נתנה בנה למינקת, זו שמת בעלה, או גמלתו בתוך זמנו, או מת: לבי ריש גלותא, אלמנות שהיו בהן מניקות ונתנו בניהם למניקה והתירן [רב נחמן] לינשא: דלא הדרי בהו, מניקה שפסקה להניק בניהם יראה לחזור בה, לפי שבני אדם מאוימים הם, אבל באינשי אחריני דלמא הדרא בה המניקה, וחוזר הבן אצל האם ומסתכן".

וצריך לומר דהא כבר נפסק לדינא בעובדא דרב נחמן דכל כי האי לא מהני, שהרי רק לבי ריש גולה הותר, ומינה שלשאר אסור, ולא הוזקק התלמוד לפסוק הלכה גבי נתנה הבן למינקת שכבר נפסק מקודם ודוק. תו יש לעיין מה נאמנות יש להאי סבתא כנגד ברייתא שלימה המתירה, ומה גם שפותחת בלשון "תנו רבנן" שלשון זה מעיד

ח. רבי אליעזר הגדול

כשחלה ר' אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו: רבינו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי העולם הבא, אמר להם: הוזהרו בכבוד חבריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבו בן ברכי תלמידי חכמים. ברכות כ"ח, ב

גבר רב פעלים אשר ברוחו הכביר יסול לו השקפה מיוחדת רבת התוצאות שעליה הוא נלחם כל ימי חלדו, בבא עת פקודתו ותלמידיו יבקשו ממנו: רבינו! למדנו אורחות חיים, מסכם הוא שיטתו ומוסר במלים מועטות גרעין שיטתו אשר בה התייחד מחבריו.

רבות הן הלכותיו של ר' אליעזר בן הורקנוס, בפרטים שונים דעתו מחולקת מדעת חבריו, ברם אוספו המיוחד הן היא הנחתו שלא לומר דבר אשר לא שמע מפי רבו¹, שאלמלי נתקבלה הנחה זו ע"י כל חכמי דורו היתה השפעתה ניכרת על מהלך דרישת התורה שבעל פה כולה.

הנחה זו שנשאר ר' אליעזר נאמן לה כל ימי חייו (ראה בבא מציעא נ"ט, ב), היא שהשפיעה על חבריו להכרעותיו בהלכות, לפעמים הוכרח להשיב על אשר נשאל "לא שמעתי"², ובהיותו תלמיד "בית שמאי" נחשב למוסר שמועות הבית

1. ראה יומא ס"ו, ב שאלו את ר' אליעזר כו' לא מפני שהפליגן בדברים אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו מעולם, וכן הוא בסוכה כ"ז ע"ב, וראה בברכות כ"ז רע"ב תניא ר' אליעזר אומר האומר דבר שלא שמע מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, ואם כי הרבה פעמים נשאו ונתנו בכמה גופי תורה מדיוקי מקראות ומסברא, כל אלו היו רק לקיים דברי חכמים מקובלים בידו [ע' נגעים ספ"ט ושם פ"א מ"ז] אבל לא לחדש הלכה, וכאשר נתן ר' יוחנן בן זכאי עיניו בר' אליעזר ואמר לפתוח ולדרוש ודחק עליו ודחקו התלמידים פתח ודרש בדברים שלא שמעתן אוזן מעולם נשקו רב"ז על ראשו, ור"א אמר לו רבי [אתה] למדתני (אבדר"נ ס"ו) כלומר שלא חידש מלבו כי אם לאוקמא גירסא, ראה יבמות צ"ו סע"ב וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה, אלא יהושע יושב ודורש סתם והכל יודעין שתורתו של משה היא אף ר"א כו'.

2. יתכן שעל מדה זו נתכנה בתואר "הגדול" (ראה ברכות ו' ע"א וש"נ, שם ל"ב, א, יומא ג"ד ב, סוטה י"ג סע"ב, שם מ"ח סע"ב, ומ"ט סע"א, גטין ג' סע"א, קדושין ל"ט, א, בבא קמא פ"ג, א, ב"מ נ"ט סע"ב, ב"ב קכ"א, ב, וערכין י"ז סע"א) כאשר נקט רחבא בירושלמי נדרים ספ"י מה היא גדולתו, שאינו בוש לומר "לא שמעתי" [וכן נקרא ר' חנינא בתואר "הגדול" ראה העניית כ"ז, ב, יבמות מ"ג, א, וירושלמי שם ס"ד ה"א, וראה עירובין ס' ע"א שר' חנינא נתכנה "גברא רבא" שגם הוא נהג במדה זו דר' חנינא מיומו לא אמר מילי דלא שמעה מרבו, ע' ירושלמי שביעית ס"ו ה"א, עבודה זרה פ"א ה"ד ונדה פ"ז ח"ו], וראה בעיון יעקב שעל אגדות עין יעקב ביבמות צ' ע"ב ד"ה אב"א בן יעקב שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין שכתב שהוא הוא ר' אליעזר שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, ומסיים: אך מתוך חסוגיא משמע שאין זה ר"א בן יעקב, ר"א סתם שבתנאים הוא ר"א בן שמוע, ודבריו מפליאים שאיחלף ליה ר' אלעזר בר' אליעזר, ובן הורקנוס בן שמוע.

רבי אליעזר הגדול לה

חזה ונתכנה „שמותי“³, ומה שנמסר בשם ר' אליעזר הן הם דברי בית שמאי, ראה מועד קטן כ' ע"ב, ערכין כ"ג, א ותוספתא שביעית ס"ד⁴.

ברם גם מר' יוחנן בן זכאי קיבל ר' אליעזר תורה כמבואר במשנה אבות ס"ב חמשה תלמידים היו לו לריב"ז ואלו הן ר' אליעזר בן הורקנוס וכו', וראה ראש פירקי דר' אליעזר, ובבבלי ראש השנה ל"א ב כרם רבעי היה לו לר"א כו' א"ל תלמידיו כבר נימנו חבריך עליו והתירוהו כו' אי ס"ד ר"י בן זכאי, חבריו דר"א מי הוה? רבו הוה כו', ובירושלמי ר"ה ס"א ה"ב ובכורים ס"ב ה"ד תמהו וכי רבן גמליאל ור' אליעזר לא מן בית הלל אינון הוון? וראה מהנ"ע בזה חיי שרה קכ"ז, א ר' אליעזר אול למחמי לריב"ז רביה כו'⁵, ובכן היו בידו

3. ראה תוס' שבת ק"ל ע"ב ד"ה דר"א שמותי ונדה ז' רע"ב ד"ה שמותי שדחו פירוש רש"י שכנוהו „שמותי“ על שברכוהו והביא מירושלמי תרומות פ"ה ה"ח שמבואר שנקרא כן על היותו תלמיד בית שמאי, וכ"ה בירושלמי סוכה ס"ב ה"ח, יבמות פ"ג ונזיר ס"ו, וראה שביעית פ"ט ה"ט [ועיין בקטעים מכתבי הגאונים בגנוי שכטר ע' 151, וראה בפנים יסות עה"ת (מבעל ההפלאה) דברים כ"ד, א], וע' תוס' עירובין ל"ח, א ד"ה משום הכנה כו' וי"ל דר"א סבר כב"ש דשמותי הוא, בביצה ל"ד רע"ב ד"ה ואומר, מקשה בירושלמי מחלפא שטתייהו דב"ש כו' דהא ר"א שמותי הוא כו', וראה פיהמ"ש להרמב"ם שביעית פ"ט מ"ט ר"א דעתו כדעת בית שמאי אע"פ שהוא מתלמידי בית הלל כו', ובחדושי הרמב"ן לשבת י"ב, א דר"א כב"ש ס"ל דאמרי אין הורגין כו', וראה בס' יבין שמועה כלל רמ"ב שהביא בשם הריטב"א לפרש דמה שאמרו „שמותי הוא“ היינו שתפס מדת בית שמאי לחלוק על רבים, ר"ל כאשר ב"ש לא הכירו רוב כמותי של ב"ה משום שהם הריסי טובא, כן לא התחשב ר' אליעזר עם הכרעת הרוב, וראה ביעיר אוון להחיד"א מערכת א אות כ"ב.

4. בספרי יסוד המשנה ועריכתה פרק א ביררתי שכל עיקר המחלוקת שבין בית שמאי לבית הלל התמידה לאשר לא יכלו לעמוד למנין בלי להשתחוות מקודם מי ראוי לבוא במנין, שבית שמאי דמחדדי טפי העריכו רוב חכמה ובית הלל רוב כמותי, והנה מנין אישים תוי רובא דאיתא קמן, לא כן הערכת איכות החכמה, רוחב לב מלכים אין חקר, יש ששקול כשלשים ואחד צדיקים (מדרש רבא נשא ס"י), ויש כשלשים ושה (בבא בתרא קכ"א ב), אמת מדה זו אינה ביד אדם אך קמי שמיא גליא, וכסגנון חכמינו בכריתות ה' ע"א „הקב"ה יודע הכרעות“, הכריעה איפוא הבת קול שכמות החכמה אשר בלב שמונים תלמידיו של הלל (כ"ב קל"ד, א) שקולה יותר מחכמת המועטים החריפים, לא הכריע הבת קול הלכה פרטיה אך גילוי דעת על ערכי חכמה, וכמו כן כאשר חלק ר' אליעזר על חבריו, עם שלמסורת אחת העיד עליו רבו ר' יוחנן בן זכאי שהוא מכריע ארבעת חבריו (אבות ס"ב) אבל גם למסורת זו עדיין לא ידוע לשער ערכי חכמה כשרבו החולקים [ותתורץ קושיית התוס' בעירובין ו' סע"ב] הבת קול העריכה את עומק לב ר"א בצירוף דעת קודמו בכלל, ולא הכריעה הלכה פרטית שדנו בה, חבריו חשבו דעתו כרובא דליתא קמן ועשויה להשתנות ברבות החולקים בכרם ביבנה, אבל ר"א לא זו מעמדתו כמדת בית שמאי (ע' יבמות צ"ו סע"ב ביחס לר' אליעזר, ולהלן מחקר ט אין הלכה כשיטה).

5. ראה רש"י יבמות ק"ז, א ד"ה בית שמאי אומרים כו' עד שתגדיל ותחלוץ שנקט אליבא דר"א שם ס"א, ב דקטנה מתייבמת ואינה חולצת, ותתישב קושיית התוס' בעירובין ל"ח, ב על אמרם בשם ר"א יו"ט הסמוך לשבת מערב אדם שני עירובין והא בעינן סעודה הראויה כו' והיקשו בתוס' הן ראויה היא לאותו שבתחמומו כמו שמערבין לישראל בתרומה כיון שראויה לכתנים כו', והנה ר"א ס"ל כדעת ב"ש שאמרו שם

גם שמועות בית הלל⁹, ולכן מצינו שאם כי אמר רק מה ששמע מרבנותיו הנח הרבה פעמים לא סבור ר"א כבית שמאי, ראה המשנה הראשונה ממס' ברכות שנשנו בה דברי ר"א עד סוף האשמורה הראשונה, בעוד שבית שמאי ס"ל זמן ק"ש כל הלילה ראה שם י"א, ומצינו שיטת ר"א דלא כבית שמאי בעירובין י"א, א בהכשר מבוי, בשקלים פ"ח, ג, בב"ק קי"ז, א, קרקע גגזלת, בקדושין ט"ו, א, עבד העבד לא משמע ליה, וראה קדושין מ"ג, א אי דרש הוא ההוא, ובפירוש רבינו גרשם מאה"ג לערכין כ"ג, א שר"א ס"ל יש שאלה בהקדש דלא כב"ש וראה ש"ך חו"מ סי' רנ"ה סק"ו, בגדה מ"ז, ב ר' אליעזר אומר הזכר כדברי בית הלל כו', שם ל"ז, ב דנין אפשר משאי אפשר וזהו דלא כב"ש ביבמות ס"א סע"ב ושקלים פ"ח מ"ז וכאלו¹⁰, כי אם שלא אמר מה שלא שמע מפי רבו הן היה בידו להכריע כמי מרבנותיו⁹, ונתאפשרה חזרה מדיעה קודמת, ראה יבמות פ' ע"א חזר בו ר"א, בנוזר ל"ב, ב שטפוהו רבנן לר"א ואוקמיה בשיטתייהו, בראשונה סבר כו' במנחות ע"ט, א דהדר ביה ר' אליעזר לגביה דר' יהושע, לא זו מהנחתו שלא לומר אשר לא קיבל מרבו, אבל ידיו רב לו להכריע בין שמועות שני הבתים, בראשונה סבר כרבו ראשון ואחרי כן הסכים לדעת רבו שני¹⁰.

ל' ע"א שאין מערבין לישראל בתרומה דבעינן סעודה ראויה לו, וראה ירושלמי תרומות פ"ה ה"ד הנזכר בתוס' שם מי הודה למי ב"ש לב"ה או ב"ה לב"ש כו' אר"י מתני' אמרה כן אתר שר"א אומר תירום ותשרף כו' וכן בביצה פ"א ה"ד מיחלפא שסתוק דב"ש דתנינן תמן ועוד אמר ר' אליעזר כו', ושם פ"ד ה"ז, וראה בבלי שם ל"ד רע"ב ד"ה ואומר כו' מקשה בירושלמי מחלפא שטתייהו דב"ש כו', ועיין בתוי"ט נוזר פ"ז מ"א ובמנחת חינוך השמטה למצוה שס"ח, ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ו סי' אלפים קצ"ח, ובס"ט חדושי הרנ"ה אלסקר ח"ב (ירושלם תרמ"ה) כ"ד א"ב, וע' אבדר"נ פ"ו אותו היום נתן ריב"ז עיניו בר' אליעזר ואמר לו פתח ודרש כו', תוי"ט ערלה פ"ב מ"ד, ובמרפא לנפש שעל חובת הלכות שער הבחינה פ"ה.

6. וראה יבמות פ"ג, מ"א ר' אליעזר אומר בית שמאי אומרים יקיים ובית הלל אומרים יציאו, שלשול שמועות שני הבתים, בעדיות פ"ב מ"ד ר' אליעזר אומר שני דברים מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל.

8. בסוף הזהר חדש לאיכה (צ"ג ב) הבאתי בניצוצי זהר בשם הגה"צ ר' שם קלינגברג הי"ד דעל מדתו של ר' אליעזר שמימיו לא קדם לו אדם בבית המדרש (ע' סוכה כ"ח, א) זכה להזכר ראשון לכל התנאים במשנתו של רבינו הקדוש, וראה בספרי שערי זהר סוכה שם.

9. וע' תוס' עבודה זרה כ"ד, א ד"ה ותני עלה.

10. ואין מקום לתמיהות גדולי האחרונים במצאם דברי ר' אליעזר דלא כבית שמאי כמו השער המלך בהל' יר"ט סי"ב ה"ט (וע' הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ח), הטורי אבן בתגיגה ז ע"א, התוס' יו"ט בפסחים פ"ג מ"ג, החתם סופר באו"ת סי' קכ"קכח וש"מ"ח, וראה בברכי יוסף להגה"מ א"ח סי' צ' בענין תדיר ומקודש, ובספרו יעיר און, מערכת הח"א אות מ"ו, וראה שו"ת בית שערים מהגר"ע בלום א"ח סי' ט, מפליאים המה דברי רבנותינו הרמב"ן והגמוקי יוסף כ"מ שם בכתבם אשר התמירו בו כל כך בר' אליעזר אפשר שהם היו אומרים מטי השמועה (ואפשר) הוא היה אומר כך היא בעיני, והרי ידענו כי ההיפוך מזה היתה מדתו

רבי אליעזר הגדול

לו

ובכן בעוד שבית שמאי במקום בית הלל אינה משנה [ברכות ל"ו רע"ב] הגה מוצאים אנו הרבה פעמים שהוכרעה הלכה כר' אליעזר בן הורקנוס, כמו בברכות מ"ז, ב, שם מ"ח, ב, כלאים פ"ט מ"ג, תרומות פ"ד מ"ז, חלה פ"ד מ"ד, בכורים פ"ד מ"י, שבת כ"ט, ב, עירובין ל' ע"א, שם ל"ה, א, פסחים כ"ז, א, שם מ"ג, א, ושם צ"ד, א, יומא ע"ג, ב, סוכה נ"ט, ב, מוע"ק ט"ו, א; יבמות מ"ו, א, שם ע' ע"א, כתובות נ"ט, ב, קדושין ל"א, ב, שם ל"ב, א, ושם ל"ז רע"א, גטין ד' ע"ב, גזיר ט"ו, ב, בבא קמא מ"א, א, שם צ' ע"א, בבא בתרא ס"ה, ב, עבודה זרה ל"א, א, מכות י"ח, ב, זבחים כ"ט, א, בכורות י"ד, א, חולין מ"א, ב, ערכין ט"ו, ב, שם כ"ג, א, וכאלו, ומבואר בנדה ח' ע"א אמר שמואל הלכה כר' אליעזר בארבעה היינו בסדר טהרות אבל בשאר סדרים איכא טובא¹¹, יתכן שידעו כי הלכות אלו קיבל מבית הלל ע"י ר' יוחנן בן זכאי רבו, ואך על אלו מהלכותיו שלא הכריעו כמותו אמרו שההלכה הזאת לא קיבל מריב"ז כי אם מבית שמאי.

ובזה נעמוד בקרן אורה להבין אשר לא טבעו כללא לדחות מהלכה דברי אחד משאר תלמידי בית שמאי, וכבר תמה על זה בעל חוות יאיר בתשובותיו סי' צ"ד, ובאמת הבדל רב בין היחס להלכות שנאמרו בשם ר"א לבין ההלכות שנאמרו בשם אחד משאר תלמידי בית שמאי, בהם אמרו כי דברי ר' פלוני אלו אינם כהלכה, אבל בדברי ר' אליעזר לא יכלו להגיד שהוא לא יפה כוון.

של ר"א שמעולם לא אמר מה שלא שמע מרבותיו [ארלי כוונתם שבאותה ההלכה גם הם אמרו מפי השמועה אך ר"א אמר שלדעתו הוא כי שמועה שקיבל הוא, היא יותר נכונה והם טעו בשמועתם] חתכו את הדין מה שלא נהגו נגד עקביה בן מהללאל שכמו כן לא חזר בו ולמ"ד שנתנדה היה זה רק על כבוד הרב ראה ברכות י"ט, א, יען שעמד על דעתו אחרי הכרעת בו ביום של כרם ביבנה שהחשיבו כהכרעתם בגזירת י"ח דבר, ראה ספרי יסוד המשנה ועריכתה פרק א הע' לד ובירורים ז' שם.

11. וראה בגליוני הש"ס מהגר"י ענגל שבת ק"ל ע"ב שהביא מרש"י פסחים ט"ו, א, ומהפלא שלא העיר מגמרא ערוכה זו בנדה ח' ע"א (וע' כ"מ הל' ת"ת פ"ב ה"ד, ובפיהמ"ש שביעית פ"ט מ"ט), ויתכן כי רובי תורתו של ר"א בטהרות קיבל מבית שמאי, ולכן אך טהרותיו שרפו בפניו (ב"מ נ"ט, ב) בעוד שלא אסרו אשר התיר, לאשר בשאר סדרים קיבל יותר מריב"ז [וכשבאו לבקרו לפני פטירתו שאלוהו בעניני טומאה וטהרה ע' סנהדרין ס"ח, א, מס' דרך ארץ ספ"ג ובגהלת יעקב שם] ושמואל הוצרך להכריע הלכה כר' טרפון נגד ר"א ראה קדושין ס"ט, א, לאשר לשיטתו בשאר סדרים איכא טובא שההלכה כר"א, וראה בכתובות ס' ע"א ת"ר יונק כו' דברי ר' אליעזר, ר' יהושע אומר אפי' כו' אמר רב יוסף הלכה כר' יהושע, והנה מצינו בעבודה זרה ז' רע"א שר"ב יוסף אהדר אפיה ממאן דמסיים הלכתא ללא צורך, ואם ננקוט שכללא היא דאין הלכה כר' אליעזר למה הוצרך רב יוסף להכריע כר' יהושע, ברור איפוא כי מעולם לא נגרע כחו של ר"א ולא נדחה מהלכה וכל שמועה צריכה הכרעה ביחוד כמאן דמסתבר טעמיה, וראה במחזיק ברכה להגחידי"א ארי"ה סי' רמ"ב אות ב שהתלבט לישב אמאי איצטרכו אמוראי ר' אלעזר ורב יוסף לומר דמודי ר' אליעזר לר' יהושע בעצרת שבת ופורים אחר שבכלל אין הלכה כר"א דשמותי הוא ראה שם באריכות, ולהאמור אין מקום לקושיא כוונתה וזכמה הלכות כוותיה דר"א נקטינן.

לח מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו

אחרי שלא חידש הלכה מעצמו, ולכן על הלכה שלא חסכינו כמוהו אמרו שו
ההלכה אינה מקובלת בידו מריב"ז כי משל בית שמאי היא¹².

ותפטר לנו חידה תלמודית ששינו בעירובין מ"ו, א: ר' אליעזר
אומר כל אשה שעברו עליה שלש עונות דיה שעתה, ותניא מעשה ועשה רבי כר'
אליעזר, לאחר שזכר אמר כדאי הוא ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק, מאי
לאחר שזכר? אילמא לאחר שזכר דאין הלכה כר' אליעזר אלא כרבנן, בשעת
הדחק היכי עביד כוותיה, אלא דלא אתמר הלכתא לא כר' אליעזר ולא כרבנן,
לאחר שזכר דלא יחיד פליג עליה אלא רבים פליגי עליה אמר כדאי הוא
ר' אליעזר לסמוך עליו בשעת הדחק. הנה הבנה השטחית הזו מפליאה, הן הלכה
רווחת היא יחיד ורבים הלכה כרבים ומה איפוא הצורך לפסוק הלכה כרבנן לעומת
היחיד, להיפך, אם הכריעו הלכה בכעין זה, הקשו: פשיטא, יחיד ורבים הלכה
כרבים, ראה שבת ס' ע"א וביצה י"א, א.

אמנם הנה שינוי בגדה ו' סע"ב: אמר עולא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון
בן יהוצדק כו' ולא ידענא אי דידיה אי דרביה, למאי נפקא מינה? למהוי דבריו
של אחד במקום שנים. רואים אנו איפוא כי שמועה שאמר התלמיד בשם הרב
נחשב כאלו היא דעת שנים, וראה ברא"ש סוכה פ"ד סי' א' אמר ר' אמי
ערבה כו' ר"ח אמר משמיה דר' יצחק כו' ראבי"ה פסק כרב חסדא
וכן מסתבר דרב חסדא אמר משמיה דר' יצחק והוה ליה ר' אמי חד לגבי
תרי, וכזה בכ"מ הל' עכרים פ"ב ה"י אמר רב יהודה אמר שמואל וכו' דעת רבינו

12. בתוספות הרא"ש נדה ב' ע"ב כתב: קים ליה לתלמודא דכל דבריו של ר' אליעזר
כבית שמאי, ואפשר משום שהיה תלמיד דר' יוחנן בן זכאי שקיבל מהלל ושמאי
כבאבות פ"ב לכן נטה דעתו כדעת בית שמאי, ועי' ר"ן שעל הר"ף פ"ק דשבת ד"ה
אריה הלכה מולל (ווילנא ה' סע"א), אבל אם כל עיקר יחס ר"א לבית שמאי היא ע"י
קבלת ריב"ז הן היה להם להגיד גם על ריב"ז דשמותי הוא כאשר תמה הגר"ז אלסקר
בסוף ספרו חדושי רו"ה ח"ב הנוכר [וראה רש"י ב"מ ל"ז, ב ד"ה אמר ר' עקיבא מודח
אני בזה אע"פ שאני מבית שמאי כו', ועי' בס"ס דברי אמת להרח"ק מלובלין
בחדושים לבבא מציעא ע"ז רע"ב], אמנם אם כי הרבה תלמידים היו בבית שמאי
עכ"ז לא מיחסים דבריהם לב"ש כי אם לכל אחד מהם כשהוא לעצמו, ואך ברי"א
כיון שלא אמר דבר שלא קיבל מרבו, הדילו בין הלכות שקיבל מבית הלל והלכה
כמותו לבין הלכות שלא קבלו דעתו ואז אמרו שאלו החלכות קיבל מבית שמאי,
[וראה באור זרוע סח"ל ערב שבת ס"י ל"ט שכתב: אין לומר דאין הלכה כר"א
משום דשמותי הוא, פ"י מדבית שמאי שהרי פרש"י דר' עקיבא נמי מדבית שמאי הוי
כו', ולכאורה יסתור רבינו בעל אור זרוע דברי עצמו בספרו זה הל' חליצה ס"ס
תרס"ט שכתב וקיי"ל כר"ע דר"א שמותי הוי כו', ועי' בס' עין זוכר להגה"דא מערכת
ה"א אות מ"ז] ולהאמור יובן התבדל בין שמועותיו של ר' אליעזר לבין דבריהם של
כל אחד מתלמידי בית שמאי, שהם הלוא יכלו לתקריע בשיקול דעתם ומדרשיהם ולא
נתלו השמועות שנדחו מהלכה בבית שמאי.

רבי אליעזר הגדול

לט

לפסוק דלא כר"ח משום דר"ח הר"ל יחיד לגבי רב יהודה ושמואל י.
 ובכך אחרי שר' אליעזר מעולם לא אמר דבר שלא שמע מפי רבו, הנה
 כמועותיו גם הסתמיות נחשבות כדעת רבים, ר' אליעזר ורבו אשר
 ממנו קיבל הלכה זו. אבל רבו זה לא ידענו אם הנהו מבית הלל או מבית שמאי
 שבמקום בית הלל אינה משנה כלל ואינם נמנים י.
 לכן לא יחשב ר' אליעזר בכל
 הלכותיו רק כיוחיד, ואך לאשר היה אז שעת הדחק החשיב רבי את דבריו כדעת
 רבים י.

ומשהוארה פינה זו, יתבהר יחסם של חכמי התלמוד לדברי ר' אליעזר בכלל,
 לפי שהורגלנו לחשוב חתכו עליו את הדין לומר שאין הלכה כמותו דשמותי
 היא, גרע איפוא כחו של ר' אליעזר הגדול שהכריע את כל חכמי ישראל מכח כל
 אחד מחביריו שהם זכו לסיים שמעתתא אליבא דהלכתא מה שלא זכה הוא.

13. בספר יצחק ערך חזקיה ור' יוחנן הביא מס' הליכות אלי כי בנקטם אמר ר' פלוני
 בשם ר' פלוני הודגש בזה שהוא אך משלשל שמועה בשם אותו פלוני אבל ליה לא
 סבירא ליה [וראה תוס' יומא ג' ע"ב ד"ה דרביה], ויש להעיר על זה מכמה גופי הלכות
 ויבואר ברצ"ה במיוחד, ולענייננו בר' אליעזר שלא נמסרו הלכותיו בשם פלוני, ולא
 נוכל להגיד שאמרה רק בשם פלוני וליה לא סבירא ליה כי אם להיפוך שסתם דעתו
 כדעת רבו ובכך נמנית דעתו כדעת שנים.

14. ההנחה שהלכה כבית הלל עדיפא מההנחה, הלכה כסתם משנה, שהכלל הלכה כבית
 הלל הוחלטה כשנתאספו כולם בכרם ביבנה בעוד שסתימות המשנה הוטבעו בבית
 הועד של רבי, ראה בספרי יסוד המשנה ועריכתה ע' ל"ה, ובכך הלכה כב"ה היא
 החלטית, אבל כסתם משנה נשאר עוד קיום לדברי היחיד, וראה במעדני יו"ט שעל
 הרא"ש בכורות פ"ה אות ע' ד"ה עדיפי מסתם כו' ונ"ל דמ"ש בפרש"י דשלהי שבת
 ב"ה חשוב "כסתמא" צ"ל חשוב "מסתמא", ולדברי המעדני יו"ט אלו נצרך להגיה גם
 ברש"י קדושין נ"ד, ב ד"ה אלא לאו כר"מ וראה בבירורים בס"ס יסוד המשנה ועריכתה.

15. יעזין בברכות ח' סע"ב ר' שמעון בן יוחאי אומר משום ר' עקיבא פעמים כו' א"ר אחא
 בר"ח אריב"ל הלכה כר"ש שאמר משום ר' ע' אתו לקמיה דריב"ל אמר
 "כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק", וזה ממש כסגנון שנקטו גבי ר'
 אליעזר, לפי שר"ש אמר הלכה זו משום ר' עקיבא, נמנה בשעת הדחק כרבים
 [וראה בהגרצ"ח שם שהצ"ע ואשר כתבתי בספרי נפש חיה סי' תצ"ח סע' ו'], וכן
 מצינו סגנון זה "כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק" גם בשבת מ"ה, א,
 וגטין י"ט רע"א כמצוין בגה"ש, כי בכלל מדות ר' שמעון תרומיות הן ממדות ר'
 עקיבא ראה גטין ס"ז, א, ובכך בשעת הדחק נחשב ר"ש כרבים, [וראה להלן הערה
 19], ונבין בזה דברי רבינו חננאל העומים בשבת ק"ג, ב על ששינו ר' יהודה
 אומר מצינו שם קטן משם גדול שם משמעון כו' ובגמרא: אלא ר"י שתי אותיות והן
 שני שמות הוא דמחייב, שתי אותיות והן שם אחד לא פיהייב והתניא וכו' קתני
 מיהא ר"א אפי' לא כתב אלא שתי אותיות והן שם אחד חייב, ומשני לא קשיא הא
 דידיה הא דרביה דתניא ר"א משום ר"ג אפי' לא כתב אלא ב' אותיות והן שם אחד
 חייב כגון שש וכו' וכתב רבינו חננאל: הא דקתני ר"י במתניתין מב' שמות דידיה
 הוא, כלומר סברא דידיה שמעה ממאן דליתיה רבה וסברא ולא תני לה משמיה לפום
 דמליג על רביה, ותא דקתני אפי' משם אחד רבן גמליאל רביה שנאה, והדברים בלתי
 מובנים, ולחאמור חכוונה שלכן לא הזכיר את האומר בשם כי היכי דלא לימני אותם
 בשנים נגד דעת רבו.

מ מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו

ובאמת ידיו רב לו לאוקמי גירסא, אך לאשר יכולנו לומר להיסוך ששמועותיו עדיפות מהכרעות כל אחד מחבריו כהחלטות הבת קול המובאת בב"מ נ"ט, ב שאמרה כי הלכה כמותו בכל מקום כשתיחיד חולק עליו, לאשר מתנגדו נחשב כיחיד, דעת עצמו, בעוד שהוא ר' אליעזר יחשב בכל מקום כרבים אחרי שעלינו לצרף למנין דעת רבו שממנו קיבל¹⁶, עדיפות זו מעטו באמרם "שמותי הוא" וב"ש במקום ב"ה אינה משנה. וכשלא נמנה דעת ב"ש נחשב ר' אליעזר ככל אחד מחבריו התנאים כיחיד, ובכן צריכים להכריע כל הלכה, ביחוד אי מסתבר טעמו יותר מטעמו של חבריו¹⁷.

ונעמוד בזה על ענין אמרם בנדה ז' ע"ב כל ימיו של ר' אליעזר היו עושין כר' יהושע משום דר"א שמותי הוא וסבר אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן נמי באחרנייתא כו', וראה ירושלמי שם פ"א ה"ב, וכאשר חלקו בתנורו של עכנאי באותו היום הביאו כל טהרות שטיהר ר' אליעזר ושרפום ב"מ נ"ט, ב, שגם זהו כענין אי עבדינן כוותיה בחדא עבדינן נמי באחרנייתא¹⁸, מה שמפליא מאד האם בשביל שמסתבר טעמו של חכם באחת ההלכות עלינו להכריע כמותו גם בהלכה אחרת? על כל כזה אמרו חכמים [ברכות כ"ד, א] אטו כולהו בחדא מחתא מחתינהו? ולמה חשו כן בהלכותיו של ר' אליעזר דנן יותר מבשאר חבריו התנאים? לפי האמור נפתרה חידה זו, כי אם הוכרעה הלכה כר' אליעזר יכולים לתלות שזהו מטעם היותו כרביים, וכזה הרי הוכרעה גם באחריתא ולא נחתו לסברא בכל אחת לחד¹⁹, וכל עוד שר' אליעזר בחיים

16. ואין כל סתירה מבת קול שהלכה כר' אליעזר לבת קול שההלכה כבית הלל שהתפלא הגרז"ה בס"ס הנוכר, שבת קול הכריעה כר' אליעזר בכל הלכותיו שאינן שמוטיות, כלומר שהעידה עליו כי לא מלבו הוא אומר וצריכים לצרף למנין דעת רבו שקיבל ממנו, ראה למעלה הע' 2.

17. ראה להלן במחקר הבא מה שיש להעיר בזה.

18. ברור ששרפו גם שאר טהרות שטיהר ר"א בהודמנויות שונות, דאלו אך טהרות שנגעו באותו תנור לא היה כל צורך להשמיענו, אמנם חתכו את הדין לטמאות גם שאר טהרותיו, לפי שסדר טהרות מבית שמאי קיבל, ראה למעלה הערה 11, ועיין בחוות יאיר סי' צ"ד שתמה על ענין שריפת הטהרות, וכן רצ"ח במשפט ההוראה התלבט להסביר, ולהאמור הדברים מבוארים.

19. בנה נבין אשר שנינו בשבת ק"א א החושש במתניו [בשבת] סך הוא את השמן [שכן דרכם לסוך גם אדם בריא], ולא שמן חורד [לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי ומוכחא מילתא שלרפואה עכ"ל]. בני מלכים דרכן לסוך שמן חורד על מכותיהן שכן דרכן לסוך בחול, ר' שמעון אומר כל ישראל בני מלכים הם כו' אמר ר' אבא בר זבדא אמר רב הלכה כר' שמעון, למימרא דרב כר' שמעון סבירא ליה והאמר רב שימי בר חייה משמיה דרב האי מסוכרייא דנזייתא [בגד שכורכין בברזא חבית של חרס] אסור לחדוקיה ביומא טבא [אסור להדוק בנקב משום סחיטה, ואע"ג שאינו מתכוון לסחוט, אלמא דלא ס"ל כר' שמעון בדבר שאינו מתכוון] כו', אלא אמר רבא אני וארי שבחבורה תרגימנא... הלכה כר' שמעון ולא מטעמיה כו', ראה שם.

רבי אליעזר הגדול

טא

לא יוכלו למחות לכן חתכו את הדין בבת אחת²⁰.

וראה תולין ל"ט, ב מעשה היה בקסרי כו' לא אמרו בה איסור מפני כבודן דרבנן, לא היתר מפני כבודו דר' אליעזר, שלכאורה זה מפליא, קסרי לא היה מקומו של ר' אליעזר, כי מתושבי לוד היה, ומה ענין אמרם שמפני כבודו דר"א לא הכריעו כרבים, ולפי האמור יובן כי כל אחת מהלכותיו של ר"א היא בספק אולי קיבל אותה מבית הלל, וצריכים לצרף למנין דעתם וייחשב כרבים²¹.

ונקטו בתוספתא עדיות פ"א: לעולם הלכה כדברי המרובין לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא שמא תיצרך להן השעה ויסמכו עליהם, וחכמים אומרים לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין אלא מתוך שזה אומר טהור וזה אומר טמא כדברי ר' אליעזר, יאמרו לו כדברי ר' אליעזר שמעת. הדגישו לנקוט בדוגמא את ר' אליעזר שהוא שעליו כוון התנא קמא באמרו שנזכרו דברי היחיד כדי שאם תצטרך השעה יוכלו לסמוך עליו גם נגד דעת רבים, אם כי מקרא מלא הוא אחרי רבים להטות וזה יסוד גדול בהוראה, עם כל זה בשעת הדחק יחשב גם ר' אליעזר כרבים שמצרפים אנו דעת רבו.

וכן נקטו בירושלמי כתובות פ"א ה"ח ראה מדברת כו' רבן גמליאל ור'

ולכאורה מה זו קושיא וכי בשביל שסובר כו' שמעון בהלכה זו של סך בשבת בשמן וזרד מוכרח הוא לסבור כר"ש בכל אשר הקיל באחת מהלכות שבת? להאמור שגבי חכם אשר שמועותיו תרומיות מתורת רבו חששו דאי עבדינן כותיה כחדא עבדינן כותיה באחרנייתא, הנה הבאתי למעלה בהע' 15 שגם ר"ש נקט במדה זו, ובכן מי שס"ל כר"ש, גם כשהוא חולק על סתם משנה יש לשער שחושב אותו כרבים וממילא עבדינן כותיה באחרנייתא, וזהו שחידש רבא דבאמת לא חשבו ר"ש בכל מקום כרבים גמור דאף שמדותיו תרומיות מרבו הנה תלמיד ורב נחשבים כשנים שאמרו מטעם אחד, ראה במחקר הבא.

20. ראה אבדר"ג ס"פ י"ט ודרך ארץ רבא ספ"ג חמשה דברים למדנו מר' אליעזר בשעת מיתתו ושמחנו בהם שמחה גדולה יותר ממה ששמחנו בהם בחייו, והיינו שבחייו לא יכלו לקבל דבריו להלכה מפני החשש דאי עבדינן כותיה כחדא עבדינן כותיה באחרנייתא.

21. וזה שסיימו בחולין שם אמר רב שיזבי לא אמרו בה היתר מפני כבודו דרבן שמעון בן גמליאל כו', כסגנון שנקטו בב"מ נ"ט ב בתנורו של עכנאי לא נפל מפני כבודו של ר' יהושע [שכמותו הכריעו אז הרבים שבאותו מעמד] ולא זקפו מפני כבודו של ר' אליעזר, שמא גם הוא יחשב כרבים, וזהו גם כבודו של רבן שמעון בן גמליאל שהלכות קצובות היה אומר מסי בית דינו ירושלמי ב"מ פ"י ה"ח, לכן נחשב גם הוא כרבים, ובמחקר מיוחד הוכחתי שדברי כל אחד מנשיאי חמתיבתא הכללית הלכות קצובות הן מסי בית דינם כמו שטבע רבינו הקדוש הרבה פעמים משנתו נגד דעת עצמו כשחלקו עליו, ובוהו יאירו לנו דברי הנמוקי יוסף במוע"ק פ"ג רבן גמליאל אומר ר"ה ויהי"כ כרגלים כו' והלכה כר"ג דכל מקום ששנה רבן גמליאל במשנתו הנה הלכה כמותו חוץ כו' ראה בגהש"ס שם ובקרבן נתנאל שעל הרא"ש כתובות פ"ה סי' כ"ז אות כ' שהכלל הלכה כרשב"ג במשנתו קאי בין ארשב"ג הראשון בין על רשב"ג השני אביו של רבי.

כב מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו

אליעזר אומרים נאמנת, ר' יהושע אומר לא מפיה כו', ר' יעקב בר אחא בשם ר' יאשיה הלכה כר"ג ור"א משום שנים שרבו על אחד, ר' יוסי בעי אם הלכה למה שנים, ואם שנים למה הלכה, הכוונה לו השמיע ר' יעקב בר אחא שהלכה כר' אליעזר שפיר היה משמיענו בזה כי הא דר"א היא מריב"ז ובכך הלכה, אבל כשאמר הטעם משום שגם רבן גמליאל סובר כמותו והוי שנים ביחס לר' יהושע היחיד, הרי פשיטא שהלכה כמותם, אחרי שלא גרע כחו של ר' אליעזר משאר חבריו התנאים לבוא במנין.

יפוי כח זה של ר' אליעזר שיכלו הבאים אחריו לחשוב דעתו כדעת רבים, הסב שלפעמים התחכמו ומתני איפכא, כשחלק ר' אליעזר באינו הלכה על דעת תבירו, לא הודיעו איזו היא דעת ר' אליעזר ואיזו דעת שכנגדו, ומיחשבא פלוגתתם כאלו נישנית ר' אליעזר ור' פלוני חד מנהון אמר הכי וחד מנהון אמר הכי ולא נתפרש דעת כל אחד כשהוא לעצמו, ובזה יבוארו דברי הירושלמי מוע"ק פ"ג ה"א אם יאמר לי אדם כך שנה ר' אליעזר שונה אני כדבריו אלא דתניא מחלפין, ובספרי זוטא הובא בר"ש אהלות פ"ב מ"ד א"ל ר' עקיבא לר' אליעזר השיבותי על ידך השיבה על ידי, אמר ליה איני משיב על ידך ובלבד שלא תכפור בי²², ויעוין בשביעית פ"ח מ"ט אמרו לפני ר"ע אומר היה ר' אליעזר כו' אמר להם שתוקו, לא אומר לכם מה שר' אליעזר אומר כו'²³, ובשבעות י"ט, א דרב ששת מחליף דר' אליעזר לר' עקיבא ור' עקיבא לדר' אליעזר, וראה במנחות י"ח, א, נראה שהתחמקו מלהגיד דעתו של ר' אליעזר על שמו²⁴, וכן דייקו ונקטו בספרי פ' שופטים שאדם עובר עבירה כשיחליף

22. מצינו אמנם סגנון זה גם לכוונה אחרת בירושלמי פסחים פ"ו ה"ג וכפר בו בשעת הדין, ובבבלי שם ס"ט א ובעבודה זרה מ"ז ע"ב, וע' בבבא בתרא קנ"ד ב ותוספתא עוקצין פ"ג ז.

23. ע' סוכה י"ט ב א"ל שבקת רבנן ועבדת כו' אליעזר, א"ל ברייתא איפכא תני כו', בבב"ב קנ"ו סע"ב רא"א בשבת דבריו קיימין כו', ר' מאיר אומר ר' אליעזר אומר בחול דבריו קיימין כו'. בתוספתא כלאים פ"ה י' ר' אליעזר אוסר דברי ר' מאיר, ר' יהודה ר"א מתיר וחכמים אוסרין, שם כלים פ"ו ח' מן המוכן טמא ושאינו מוכן טהור דברי ר' אליעזר ור"א בין מן המוכן ובין שאינו מן המוכן טהור דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר ר' אליעזר אומר בין מן המוכן כו'.

24. ראה שו"ת עמודי אור סי' נ"ג שביאר אמרם בע"ז ל"ה סע"ב אפי' למ"ד שהתיר רבי פת פלטר ה"מ בשדה אבל לא בעיר, איבו הוה מנכית ואכיל סת אבי מצרי, א"ל רבא ואיתימא רנב"י לא תשתעו מיניה דאיבו דקאכיל לחמא דארמאי, שר"ל כיון שאסרו חכמים הפת בעיר וכן במצרי השדה שדינם כעיר, הכריע בזה כו' אליעזר בתרומות פ"ח ב"ג דכשהתחיל בהיתר רשאי לגמור בעוד שנשנה משמיה דר' יהושע לאסור, לכן אמרו רבנן לא תשתעו מיניה לומר שמועה זו משמה, וכמו שכתבו בתוס' חולין ט' ע"ב ד"ה או נחש לדברי ר' גמליאל, ולא תנו או עכבר לדברי ר' אליעזר, שחששו כי יחשבו דברי ר"א כדעת רבים ויקבעו כמותו הלכה בכל מקום ולכן נקט פלך שתיקה ולא אומר לכם מה שר' אליעזר אומר.

רבי אליעזר הגדול

מג

דברי ר' אליעזר בדברי ר' יהושע. שהזהרתם זו תמיד על רגילות החילוף בשיטות ר' אליעזר ביחוד, והסיבה למען לא יעמדו על דעת ר' אליעזר בבירור ולא יחשבו הכרעתו כדעת רבים בהתחשבם בזה שמעולם לא אמר מה שלא שמע מפי רבו.²⁵

ולכן כשחלה ר' אליעזר אמרו עליו חכמי דורו כי ספר תורה שרזי בצער (סנהדרין ק"א סע"א), וכשמת ספרו כי נגנו ספר תורה (סוטה מ"ט, ב), בעוד שעל ר' יהושע ור' עקיבא ספרו כי נסתמו מעיינות החכמה (סוטה שם). וכן נשתבח ר' אליעזר על היותו בור סוד שאינו מאבד טיפה (אבות פ"ב מ"ח), מקביל לשבחו של ר' אלעזר בן ערך שעליו אמרו (שם) שהוא כמעייין המתגבר, ור' אליעזר הוא שאמר כי מיום שחרב ביהמ"ק שרו חכימיא למהוי כספריא (סוטה מ"ט א), כי כל עוד שיכלו חברי הבי"ד הגדול להתאסף במקום הר' אז אם חכם מישראל דרש והעלה הלכה מחדשת עלה והציע דבריו לפני המוסד העליון לתורת ישראל, והכרעתם היתה מחייבת כל אחד מישראל, אבל אחרי שנחרב מרכז התורה, הנה לדעת ר' אליעזר אין כח לכינוס חכמים להכריח את מי שלא השתתף במנינם לקבל דעתם,²⁶ ולכן שרו חכימיא למהוי כספריא שלא יחדשו עוד הלכות ע"פ הקשים הגיוניים כחכמים המבינים מדעתם אך שיהיה לבם כספר שבו יהיו חרותים דברי תורה המקובלים מרבותיהם.²⁷

25. ראה במדבר רבה ר"פ חוקת שמשו רבינו ע"ה ביקש על ר' אליעזר, יהי רצון שיצא זה מחלציו. התיחסות הדדית שביניהם ביחוד היא מה שמרעה לא אמר דבר שלא שמעו מפי רבו כביכול גותן התורה [ראה שו"ת מבי"ט ח"א סי' רע"ו שהביא כי ר' אליעזר נקרא על שם אליעזר בן משה. ויעוין בתולדות יעקב יוסף מהרה"ק מפולגאה פ' חוקת שהקשה הרי אם הקב"ה הזכיר אליעזר בני אומר הרי צריכה להיות הלכתא כוותיה כו', ויתכן ע"פ שלעתיד לבוא הלכה כבית שמאי] כעין שמצינו ביבמות ע"ב ב הראית לבן סדת שיושב ודורש כמשה מפי הגבורה, וראה בפתיחה לס' שם עולם פרק ג שר' יוחנן רמז במליצתו זו כי ר' אלעזר לא חידש דבר זה מעצמו, וע' בעשרה מאמרות לתרמ"ע מסאנו מאמר העתים ספ"י שהעיר הלכה זו עצמה עגלה בת שתיים כו' איך נתיחסה לר"א ולא לרבותיו שמהם קיבל, אמנם ברור שזהירותו זו של ר"א היתה רק שלא לחדש הלכה שלא קיבל אותה מרבותיו, אבל עשה סמוכין להלכות מקובלות ע"פ המדות שבהן התורה נדרשת וע"פ ההגיון והסברא שמצוי לרוב בתלמוד ומדרשי הלכה. וראה במהנ"ע לזהר חיי שרה קכ"ז סע"א דא"ל ריב"ז לר' אליעזר בירא דלסריין ומליין ליה והוא נביע מדדיה יתיר ובניצוצי זהר שם אות י"א. ומעניין דרשיה שבין ר' אליעזר ור' ישמעאל [בתורת כהנים תזריע י"ג מ"ז] ר"א אמר לר' ישמעאל עוקר הרים אתה, ור"י אמר לר' אליעזר הרי אתה אומר לכתוב שתוק עד שאדרוש.

26. ראה בספרי יסוד המשנה ועריכתה בירורים ב' ושם בירורים ת.

27. ראה ברכות כ"ז רע"ב דאמר ר' אליעזר כל האומר שמועה שלא מפי רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, וע' ביאור תלמידי רבינו יונה לרי"ף שם ותתיישב קושית המג"א באר"ח סי' קנ"ו. וראה חגיגה ג' ע"ב מעשה בריי שחלך להקביל פני ר' אליעזר בלוד.

מד מחקרים בדרכי התלמוד וחידותיו

וכאשר באו אליו תלמידיו ובקשו ממנו רבינו למדנו אורחות חיים, סיכם תמצית השקפתו ושתתו יחד עם אזהרתו הנמרצה „חזרו בכבוד חבריכם” גם אם דעתו שונת מדעתכם²⁸, אמר להם „מנעו בניכם מן ההגיון” מן החידוש וההיקש בהלכה²⁹ רק הושיבום בין ברכי תלמידי חכמים שתהיה קבלתם ערוכה בפיחם.

ט. אין הלכה כשיטה

במחקר הקודם ביררנו להוכיח שבאמרם אין הלכה כר' אליעזר דשמותי הוא נתכוונו רק לשלול ממנו יתרון כלשהו על חבריו התנאים. מחמת שיכולנו לומר כי מאחר שלא אמר ר' אליעזר מעולם דבר שלא שמע מפי רבותיו, עלינו לצרף למנין ולהכרעה גם דעת החכמים שמהם קיבל הלכה פלונית, ובכך יחשב ר' אליעזר כרבים והלכה כמותו בכל מקום — וכדי להוציא מזה אמרו כי דעתו אינה נחשבת כדעת רבים באשר הוא „שמותי” ודעת בית שמאי אינה נמנית, שעל כן יחשב ר' אליעזר כיחיד כמו כל אחד מחבריו התנאים והלכה כמותו רק כדמסתבר טעמיה. ברם הנה שנינו בשבת ק”ל ע”ב: פעם אחת שכחו ולא הביאו איזמל מערב שבת והביאוהו בשבת, והיה הדבר קשה לחכמים האיך מניחין דברי חכמים ועושים

א”ל מה חידוש היה בבית המדרש היום, א”ל נמנו ואמרו וכו’, א”ל יוסי פשוט ידיך וקבל עיניך כו’ לך אמור להם אל תחושו למנינכם כך מקובלני כו’. הכוונה אין אתם נזקקים להכריע כפי הנראה בעיניכם אך היא קבלה.

28. על המאורע המכריע שבחינו בתנורו של עכנאי רמז גם באמרו (אבות ס”ב) יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, וראה מהרש”א ברכות שם שכתב: והכי שמעינן בס”ד דאבות אר”א כו’, וזהו ט”ס שבספר הרביעי אינו ר' אליעזר בן הורקנוס כי אם ר' אלעזר בן שמוע, ולא נאמר שם כבוד חברך כי אם כבוד תלמידך, ברור איפוא שצ”ל בס”ב.

29. ראה בבראשית רבה סכ”ו שדרשו: כי אם בתורת ה’ חסצו, אלו דברים שקיבל מרבו [כצ”ל, וראה בבלי ע”ז מ”ט א כאן קודם שלמד כו’], ובתורתו יהגת יומם ולילה שהגה דבר סתוך דבר [וע’ בביר ס”א תורת אמת היתה בפיהו אלו דברים ששמע מרבו, וצ”ל הסיום כבילקוט סקודי: ועולה לא נמצא בשפתיו אלו דברים שחידש מעצמו, וראה בבאור הג”ר מלבי”ם למלאכי ב’ ו’ שלא העיר ע”ד הב”ר אלו] וכן פירש רש”י הפס’ יהגה מלשון הגיון לבי, וזהו שאמר „כל הגיון בלב” שלהבנה השטחית יפלא הן מצינו לשונכם עולה תהגה (ישעי’ נ”ט ג), לשוני תהגה צדקתך (תהלים ל”ב כח), אמת יהגה חכי (משלי י”ח ג), אמנם ברור שנאמר כן על דברים מחודשים לפי הגיוני לב. ומבואר בעבודה זרה י”ט א לעולם ילמד אדם ואח”כ יהגה. הוכחנו איפוא שהגיון נאמר על חידוש והמצאה על יסוד היקש שכלי, וזהו שצוח ר' אליעזר הגדול מנעו בניכם מן התגיון, קוטב שטחו שלא לחדש הלכות ע”פ הקשים הגיוניים אך הושיבום בין ברכי ת”ח להיות שמועותיהם רגילות בפיחם.

עליו ושייך דחסה, וחירוץ דחסה קיים צמסקנה, אלא דמסיק
הטעם מ"ע לא יחוס עליו, מפני שהוא חושב צנפשו הלא
סתמא למינקת קיימא ויארע לי הפסד עי"ז, ע"כ לא חיים,
ולדקו דברי רמב"ם.

וא"כ לפ"ז מצוחר עכ"פ דבגרושה מעוברת נמי איכא למיחש
משום האי דחסה אפילו למסקנה, וא"כ ממילא נימא
מינקת דומיא דמעוברת דאין לחלק בין גרושה לאלמנה, ודלא
כברצונו שמשון.

ולבאוריה יש לעיין ברייתא דרדופה דחשיב כי רוכלא וחשיב
מפלת, מ"ע לא חשיב ילדה בן קיימא ולמקה,
דמשום מינקת ליבא ומשום הבחנה איבא, ומיהו להר"ש איבא
למימר שייר ושייר נמי גרושה, אלא לר"ת קשה. ולמסקנה
דמת מותר ללא תחניק צנה, א"כ שייר נמי מת צנה, אלא
למר בר רב אשי קשה מאי שייר דהאי שייר וליחשב למקה.
ול"ל כמ"ש צבש יעקב [אה"ע סי' ע'] דלמקה איבא מייעוטא
שהחלב חוזרת אלא דאזלינן בתר רובא, וא"כ ברייתא דרדופה
דאיתא כר"מ דחייש למיעוטא [יצמות ס"א ע"ב], הוה למקה
צכלל מינקת.

אלא לפ"ז למסקנה דמת מותר, קשה ליחשב מת צנה ומאי
שייר דהאי שייר, דהא למקה לאו שוירא הוא. ולבאוריה
י"ל שייר דבי ריש גלותא, אלא למ"ש [לעיל ד"ה וזה י"ל]
דרמב"ם השמיט הכך דבי ר"ג דלאו הלכתא היא מכא הכך
ברייתא דרדופה גופה, וגם כחצתי [ד"ה וא"כ לפ"ז] מדפסק
טעמא דחסה ס"ל כר"ת דגרושה כאלמנה, א"כ הדרה קושיא
לדוכתא מאי שייר דשייר מת צנה.

ודע דג"ל דר"מ ור"י וצ"ש וצ"ה לאו צמניאות פליגי, אלא
רוב צנים סגי להו צי"ח חדש, ור"מ חייש למיעוטא
דבעי כ"ד חדש, וכן רוב נשים לא מיעברה חלצה עד ג'
חדשים, ומיהו מיעוטא איבא דלפי שעה מרגישה, ומשו"ה
הקילו כמה אמוראים וחורו לקולא דלא לחול בתר מיעוטא.
אמנם רב ושמואל ס"ל שלהי יומא [פ"ד ע"ב] אין הולכין
בפיקוח נפש אחר הרוב, משו"ה מהמרי הבא עפי אפילו בתרי
רובא דלא לינסבה עד אחר כ"ד חדש וניחוש למיעוטא וולדות
שליכינן כ"ד חדש ולמיעוטא נשים דמיעבר חלצה מיד ג',
ובירושלמי דשמעתין ג' ר"ל הורה לוי"ח חדש, ואם ההוא יומא,
ר"ל, חזר וקבל להפענות אוחו היום על שגת הוראתו ע"ש.

ונראה הואיל והיא חשש רחוק וחז"ל חשו לזה משום פ"ג,
משו"ה הולכין להחמיר בגמלתו וכדומה, דא"כ יהי'
הפסד רב על תיקונם, כי חילולי תקנתם לא היתה גומלת
צנה ואפילו היתה ניסת לצעל מ"מ מיעוטא דלא שכיחא הוא
שיארע שתעצר ואם תעצר ימסמם צביעי וחלב, ובשגם
להחמיר כל כך להמתין כ"ד חדש שלימים, נמצא ההפסד לא

מסקנה מהס"ד, וראייתו של ר"ת הכי הוא, דהש"ס צעי
למימר משום דחסה, ודחי' צדחי' רפה, וכו"ל למימר הכי,
הא מעוברת דומיא דמינקת מה מינקת אלמנה אין גרושה
לא אף מעוברת אלמנה אין גרושה לא, ואי ס"ד משום דחסה
מה לי אלמנה מה לי גרושה, ומדלא דחי הכי ש"מ גם צמינקת
אין סברה לחלק בין אלמנה לגרושה, הכי הוא סברה ר"ת,
וא"כ לק"מ אהר"ש אלמנה דלא שייך לומר מה מינקת
למקה לא, דלמקה לא מיקרי מינקת ואין צמעוברת ומינקת
עסקינן.

והנה הרמב"ם [ה' גירושין פו"א הכ"ה] פסק שם טעמא
דחסה. ולפע"ד צמדקדק צלשון הש"ס [יצמות שם]
סתם מעוברת למניקה קיימא, מה לשון סתם מעוברת, וכי
איבא מעוברת דלאו הכי הוא ג'. ותו כבר כרכר צנוצ"י
[מהדו"ק אה"ע סי' י"ח ד"ה ואמנם מסוף] כמה כרכורים
מה עלה על דעת המקשן וכי לא ידע דמעוברת עתידה להיות
מינקת. ורמב"ן ורשב"א הקשו שם צחי' יצמות אהש"ס דכו"ל
למימר דטעמא דהבחנה נמי משום דלמא מיעברא ותחי' סופה
להניק, מכ"ש צמעוברת גופה, ומה עלה על דעת המקשן.
מיהו (מ"ש) [מה] שתמה צנוצ"י [שם ד"ה ואומר] על רמב"ן
ורשב"א הא צמתניתא קתני נמי גר שנתגיירה אשתו עמו
לריכה להמתין, והתם לא שייך משום דלא ממסמסא לי' דהא
איבו חצוב דהאי ינוקא נמי, לק"מ דס"ל לרמב"ן ורשב"א
כיון דהורתו שלא צקדושה וכקטן שולד ואינונו צנו לכל דבר,
חיישינן דניחא ליה לאצ למידחי הא מקמי צנו שהורתו ולידתו
צקדושה. ונפקא מיניה לפ"ז גר שנתגיירה אשתו עמו ואירע
שלא נשאה ציהדות עד שהוכר עוברת, לא ישאנה עד אחר
כ"ד חדש, אי לא דאיבא למיחש לפרלה ולקלקלה שתחזור
האשה לסורה עי"ז.

מ"מ נחזור להנ"ל דקשה מה עלה על דעת המקשן צזה. ע"כ
י"ל דקשה מהיכי תיתי לאסור מעוברת צהחלט, הא
אפשר שלא תניקבו כלל, ומיד צימי עיבורה תזמין לו מינקת,
גם שתצבע על דעת רצום שלא תחזור צו, ובפרט כשהיא
עשירה והכניסה לו צ' שפחות וכדומה [כלעיל י"ע ע"ב],
ואינו דומה למת צעלה אחר שכבר התחילה להניק צחיו, שאז
היא צכלל גזירת חז"ל שגזרו על מינקת ולא פלוג רצון, אצל
מעוברת מאן לימא לן שתכנס לכלל מינקת, ע"כ הקשה מ"ע,
ורצה לומר משום דחסה דלא יחוס על עובר שאינו ממנו,
ולא ניחא להש"ס צזה מהיכי תיתי לא יחוס אעו צרשיעי
עסקינן, ומשני משום דסתם מעוברת למניקה קיימא, ר"ל
אפילו אם תזמין לו מינקת קודם נישואין, מ"מ סתמא דמילתא
האם תרחם ותניק צנה צעלמה, ולצסוף כשתעצר גם ממנו
ילערך לביעי וחלב ואינו רונה שתצצה צצ"ד, ע"כ טוב לו
שיהיה נפל וסנדל צמעוי אמו ולא ילא לאויר העולם, ולא חיים

פ"ב ה"כ.

(נח) וכ"כ לקמן ד"ה בא"ד, שמא תחזור.

(נט) בירושלמי סוטה פ"ד ה"ג איתא, רב מנא הורה י"ח חודש

וצם כל ההוא יומא.

הודפס מאתר אוצר החכמה

נו) לקמן ד"ה והגלע"ד, דקדק מרן בלשון הש"ס בזה"ל: סתם
מעוברת למניקה קיימא, ולא אמר מפני שסופה להניק דהא רוב נשים
בני קיימא יולדות ומניקות אותם, ומה לשון סתם מעוברת למניקה קיימא.

(נז) ביומא שם ליתא רב, וכן לעיל ט"ו ע"ב. ועי' כ"מ ה' שבת
נתם סופר <על הש"ס> - כתובות ב / סופר, משה בן שמואל [עמוד 95] (2864)

כתובות דף ס

תרא

כתובות ס, א

תרב

רב"א והא כתיבנא לעיל מה שכתבו תלמידי רבינו יונה ז"ל וכדבריהם כתוב במהדורא בתרא דוק ותשכח.

הרא"ה (ב) ושמואל אמר עד שלשים. מדפליג עלה רמי משמיה דשמואל ואמר כל זמן שמכירה מכלל דהשתא מסתמא קאמרינן, ואף על גב דלא קיימא לן אי מכירה אי לא כיון דאית ליה שלשים יום כופה ומניקתו, ורבי יצחק אמר רבי יוחנן חמשים יום. ואפילו בסתמא נמי, וקיימא לן כרבי יצחק משמיה דרבי יוחנן דקאמר עד חמשים יום כדפסק רב שימי בר אשי הלכתא כותיה בהדיא. ודברי הרב אלפסי זצ"ל צריכין תלמוד. הרא"ה ז"ל.

ריטב"א וכן פסק הריטב"א ז"ל וזה לשונו והלכתא כר' יוחנן חדא דהא איפסיקא הלכתא כותיה בהדיא, ועוד דשמואל ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, ואף על גב דשמואל עבד עובדא כסבריה אין מביאין ראייה ממעשה שלו לפסוק כמותו. עד כאן.

רב"א בשלמא רב ורבי יוחנן כל חד וחד וכו'. יש לפרש דהכי קאמר דקשיא ליה היכי פליגי אמוראי במציאות היכי הויא ומרחקא ביניהו כולי האי, דלמר חמשים ולמר ג' חדשים ולמר שלשים יום, והא איכא למברר האי מילתא לשיטת רש"י ז"ל וכדכתיבנא לעיל, ולהכי קאמר בשלמא רב ור' יוחנן לא מרחקא ביניהו כולי האי, ויש תנוק חריף ומכירה בחמשים יום ויש שאינו מכירה עד ג' חדשים, ולמר כיון דיש תנוק חריף דמכיר בחמשים יום להכי קאמר חמשים יום, ומר סבירא ליה כיון דיש שאינו מכירה עד שלשה חדשים קאמר עד שלשה חדשים, ומיהו מל' יום עד שלשה חדשים מרחקא טובא, דהא ודאי למאן דאמר ג' חדשים ליכא שום תינוק שיכיר בל' יום, דלרבי יוחנן מי משכחת לה תינוק שיכיר בל' יום, כך יש לפרש, וניחא דלא פרכינן עלה דשמואל מהמציאות הכי כהאי גוונא מי משכחת לה דדילמא איהו ידע דמשכחת לה, אבל השתא ניחא דפרכינן מדרבי יוחנן וכדכתיבנא.

רש"י ומיהו רש"י במהדורא קמא כתב וזה לשונו בשלמא רב ורבי יוחנן כל ינוקא וינוקא לפום חורפיה. מכיר את אימיה, יש שמכיר בשלשה חדשים ויש שמכיר בחמשים יום, אלא לשמואל. מי איכא דמכיר בשלשים יום. עד כאן.

1 עמוד ב. 2 ב"ק צב, ב. וזה כפרש"י לפנינו בד"ה נטוף. 3 ל"מ. ובמדרש שני כתובים מצאתי וז"ל: "ולמה כתוב בתורה שלש פעמים לא תבשל גדי בחלב אמו וכו' אחד כנגד הנשואים" ושמא לזה נכתובין רש"י. 4 היינו פעמים מנין ימות החמה שס"ה שהם תש"ל, וראה בהערות להגרי"ש אלישיב שהקשה

(ג) הני כללי הלכות דכילל יהודה אחי. היינו רב יהודה רש"י תלמידיה דשמואל, וכן יחזקאל הוה אמר משמיה דשמואל, אי לאו דשמיע לה משמיה דשמואל לא הוה אמר. רש"י במהדורא קמא.

משמע מלשונו ז"ל דלעיל הוה גריס ורב יהודה אמר רב"א שלשים יום. ומיהו בנוסחי דוקני גרסינן ורב יהודה אמר שמואל אמר שלשים ואפשר דשוב מצא גירסא זו ולכך השמיט לשון זה במהדורא בתרא.

(ד) ההיא גרושה דאתיא לקמיה דשמואל שהכריחה בעלה שהיה כופה ומניקתו בשכר. זיל בדקה. אם בנה מכירה אם לאו.

הוה מהדר לבניה עלויהו דנשי היה נותנו בחיק כל אחת ואחת אם יכיר מתוכן את אמו. הוה ינוקא מסוי לאפה מסתכל בה. כבשתינהו לעינהו כדי שלא יכירנה.

אמר ליה רב דימי נטוף עיניך. לשון קללה יבלעו עיניך חוץ לגולגולת. נטוף כדאמרן לקמן, בני נטפי עינא.

לשון אחר נטוף עיניך יזקפו עיניך כמוי שפיל ואזל בר אווזא ועינוהי מיטייפי.

סומא מנא ידע אם התינוק סומא כלומר במה הוא מכירה. בריחא ובטעמא דחלב. רש"י ז"ל במהדורא קמא.

וזה לשון תלמידי רבינו יונה ז"ל ההיא דאתיא לקמיה דשמואל פירוש היתה גרושה והיתה צועקת על בעלה שלא היה רוצה לתת הבן להניק והיה בן חמשים יום ומעלה, אמר ליה רב דימי זיל בדקה אם מכירה אם לא, אותבה בדרא דנשי כלומר הושיבה בשורה אחת של נשים ולקח הבן והיה מחזר עמו על כל אחת ואחת ולא היה מתפייס באחת וכשהגיע לאם היה מסוי לאפה כלומר היה מסתכל בה והיא חשבה לרמותו וכבשתינהו לעיניה מיניה כדי שלא יכירנה ורב דימי הכיר ברמאותה ואמר לה נטוף עיניך קום דרי בריך כלומר זקפי עיניך והוליכי לבניך ולא יבא לידי סכנה. סומא דלא אפשר ליה בטביעות עינא מנא ידע ומהדרי בריחא ובטעמא כלומר על ידי ריח הפה או בטעם החלב יוכל להכיר. עד כאן.

(ה) עד כ"ד חדש. במדרש³ מסמין לה אהאי קרא לא תבשל גדי בחלב אמו תבשל בגימטריא הכי הווי, וכ' רש"י מהדו"ק

שהוא שלא כההלכה לדין שמונים פעמים ימות הלבנה, ועיין בחתם סופר אה"ע סי' קלז שנשתמש בדברי רש"י מהדו"ק כאן להתיר בשבוע האחרון של חודש העיבור של השנה השניה דכבר עבר זמן דגימטריה דתבשיל עיי"ש וראה בפתחי תשובה אה"ע סי' יג סקט"ז.

יתירה הם ב' ימים היתרים על כ"ד חדרש כדאמרין⁵
חורץ מיום שנולד בו וחורץ מיום שנחארסה בו.

ותו דאמרין בפרק קמא דתעניות⁶ דנ"ב שנה היו שנותיו של שמואל הרמתי וכתוב⁷ וישב שם עד עולם, ומפרש בתלמוד ירושלמי⁸ עד עולמו של לוי דכתיב⁹ ומבן חמשים שנה ישוב, אלמא הא דכתיב עד הגמל הנער כ"ד חדרש הוו. רש"י ז"ל במהדורא קמא.

תלמידי
רבינו יונה

(ו) ובהאי לישנא בתרא כתבו תלמידי ה"ר יונה מכאן ואילך כיוונק שקץ כלומר אסור להניקו, כמו שאסור להאכילו דבר טמא, שאין מאכילין את הקטן בידים דברים טמאים¹⁰. עד כאן.

תלמידי
רבינו יונה

(ז) רבי יהושע אומר אפילו ד' וה' שנים. אבל אם פירש לאחר כ"ד חדרש מודה ר' יהושע דהוי כיוונק שקץ, והוא שפירש מתוך כחו אבל אם פירש מתוך חלויו כלומר שלא היה יכול להניק מפני החולי מותר, ולא פליג ר' יהושע אר' אליעזר אלא באיסור היניקה, אבל אם האשה אינה רוצה להניקו יותר מכ"ד מודה דלא כייפינן לה, דלא מחייבא טפי, ואומרים רבני צרפת ז"ל דד' וה' לאו דוקא אלא אפילו יותר. תלמידי רבינו יונה ז"ל.

רביא

והתוספות ז"ל¹¹ לא כתבו כן, אלא דבדוקא נקט ד' וה' מדפריך לקמן מחבילתו על כתפו ומשני אידי ואידי חד שיעורא.

ריטב"א

(ח) וכן כתב הריטב"א ז"ל וזה לשונו אפילו ד' וה' ולקמן מוכח דהאי מניינא דוקא דהא פרכינן עלה מאידך דקתני אפילו חבילתו על כתפו, והא דלא פרכינן הכא כדפרכינן בעלמא¹² השתא חמש יונק ארבע מבעיא, משום דאיכא למימר דארבע בבריא וחמש בכחוש. עד כאן.

ריטב"א

(ט) אמר מר מכאן ואילך כיוונק שקץ. קא סלקא דעתא דשקץ ממש קאמר, כלומר דאיכא איסורא דאורייתא והא דשרינן תוך כ"ד חדרש מפני שסתם תנוק מסוכן אצל חלב תוך זמן זה. הריטב"א ז"ל.

רביא

ולפי שיטה זו אינה בהכרח לגרוס לקמן ואמר רב ששת כו', דבלא רב ששת נמי רמי שפיר. ומיהו רש"י ז"ל כתב לקמן ואמר רב ששת גרסינן, אלמא היינו

עיקר קושיא דאפילו תימא כיוונק שקץ מדרבנן קאמר אכתי קשיא מדרב ששת דאמר דאפילו מצות פרוש אין בו. ואפשר דלכך כתב רש"י נמי כיוונק שקץ כאילו יונק דבר משוקץ, פירוש דאי הוה פריש כיוונק מן השקץ הילכך הוה מצינא למימר דכ"ף הדמיון היינו דהאשה לא היא שקץ ממש, ומיהו דבר משוקץ היא אפילו מדאורייתא, אבל השתא דקא פריש כאילו יונק דבר משוקץ אלמא דלא היא משוקץ ממש לכולי עלמא, כן נראה לי. ומיהו בפרק דם שחיטה¹³ פליגי לישני בגמרא רב ששת אהיכא קאי, דאיכא מאן דאמר דרב ששת הכי קאמר דם מהלכי שתיים אפילו מצות פרוש אין בו, ואפשר דלהאי לישנא נמי כל שכן בחלב דסבירא ליה נמי לרב ששת הכין ולעולם תקשי מדרב ששת. כן נראה לי.

(י) בהמה שהקלת במגעה. פירש רש"י ז"ל¹⁴ שאינה רשביא מטמאה מחיים, אדם שהחמרת במגעו שמטמא בחיים, כגון זב¹⁵ וזבה ונדה ומצורע, ורבינו חננאל ז"ל פירש הקלת במגעה דאילו נגעה במת אינה מקבלת טומאה לטמא אחרים, אדם שהחמרת במגעו שמקבל טומאה במגעו לטמא אחרים, עוד פירש¹⁶ הקלת במגעה בנוגע בנבלת בהמה טמאה שאינה מטמאתו אלא עד הערב, והנוגע באדם מת טומאתו טומאת שבעה, וכן יש לי לפרש שהנוגע בנבלת בהמה אינו טמא לטמא אדם וכלים, ונוגע במת מיטמא לטמא אדם וכלים. הרשב"א ז"ל.

החמרת בחלבה. אין לפרש משום דכל היוצא מן הטמא טמא¹⁷ דאם כן מנא ליה דבאדם בשרו טמא עד דעביד קל וחומר¹⁸, כיון דעיקר בנין הקל וחומר משום דכל היוצא מן הטמא טמא, לכך פירש רש"י החמרת בחלבה כדאמרין בבכורות¹⁹ גמל גמל שני פעמים חד לאסור חלבו.

וקשה על פירושו דרבנן דדרשי התם²⁰ בפרק קמא דבכורות מגמל גמל שני פעמים חד לאסור חלבו, הוא ניהו דדרשי גמל טמא הוא, הוא טמא ואין טמא הנולד מן הטהור טמא, אלא טהור, והכא דרשינן מגמל טמא הוא וכדפירש רש"י²¹ וכדבעינן למכתב בסמוך בסייעתא דשמיא, ואין חלב מהלכי שתיים טמא אלא טהור, ואין לומר דממעטינן מחד קרא כמה מעוטי וכמו שכתבו

11 ד"ה רבי. 12 ראה שבת ס, ב ושם קנו, ב. 13 כריתות כא, ב. 14 בד"ה שהקלת. 15 וברש"י לפנינו הביא רק דוגמת נדה, ומ"מ היינו הך. 16 וכ"ה בר"ן. 17 כדאמרין בבכורות ה, ב. 18 אולם עיין אמנם ברא"ה שכתב דבע"כ דהשתא ס"ל להש"ס דבשר אדם בלאו, דאל"ה הו"ל למיפרך ק"ו ולומר מה לבהמה שבשרה אסור תאמר באדם, ועיין לקמן בדבריו. 19 ו, ב. 20 שם. 21 בד"ה הוא.

5 לקמן עמוד ב. 6 ה, ב. 7 שמואל-א א' כב. 8 ברכות פרק ד הלכה א וביכורים פ"ב ה"א. 9 במדבר ח' כה. 10 ואף שאיסורו מדרבנן מ"מ אסור וכדאמרין באו"ח סימן שמג כ"כ הש"ך יור"ד סי' פא סקכ"א יעו"ש בגליון מהרש"א משה"ק על כך מדברי הר"ן ביומא דכשהוא לצורך התינוק לא אסור, ודעת הרשב"א דבאיסור דרבנן ספינן לתינוק בידים ועיין בספר הערות (מהגרי"ש אלישיב) מש"כ להרץ שיטתו מסוגיין.

אגרות

אבן העזר

משה

שיט

שנעשה במנין וענין תקנה לאסור בצמק דדים וחלב ארסי שנעשה לאח"מ הבעל שיהיה שייך לומר לא פלוג ע"ז אף להסוברים לא פלוג באיסור מינקת אלא שהריב"ש אוסר ביש לחוש לנעשה בכונה מסברא ולא מתקנה ולכן כשידוע שנעשה מאליה אין לאסור. ועיין בפ"ת ס"ק כ"א משב"י שהמינקת שנתעברה לזנוגים שע"ז הא נתעכר חלבה ואף שיש לה חלב הוא ארסי מצדד להתירה להבעל שמודה שליכא חשש איסור מצד עיבור ולד השני, ואין בזה איסור מינקת דולד ראשון. אף דנעשה זה אח"מ בעלה, ואף דשם הא נעשה ע"י מעשיהם, צריך לומר דסובר דכיון שלא היה זה לכוננת היתר נישואין אלא לתוקף יצרם לזנות לא קנסינן לה לענין הנישואין, וגו' אולי כיון שהוא דבר איסור אין לחוש שיעשו כן גם אחרים דלא תשידי אינשי לעשות איסורין כדי להשיג היתר לישא אלא דתוששין להיתר כהא דשמא תגמלנו שהוא מעשה היתר. עכ"פ חזינן מזה שבלא כוונה להיתר נישואין אף שנעשה החלב ארסי במעשה לא נאסרה וכ"ש כשנעשה החלב ארסי תצטמקו הדדים שלא במעשה אלא ע"י חולי וכדומה שאין לאסור. ואף שבנתעברה לא רצה להתיר בפירוש הוא משום שעשו עכ"פ בכונה אבל בנעשה מאליה יש להתיר בפירוש.

ולכן באשה שמת בעלה פתאם והיה צערה גדול מאד ואמר הרופא לה תיכף במיתת בעלה שלא תינק את בנה שהיה בן שני חדשים ופסקה להניקו מחמת זה והוכרחה לגמלו משום שצערה וחוליה נמשך זמן גדול שהיה סכנה להתינוק כשיינק ממנה ושוב נפסק חלבה שאף אם לא היה אח"כ סכנה נמי לא היה לה במה להניקו. הרי ידוע שהיתה מוכרחת להפסיק מלהניק לא בשביל איזה מחשבה להיתר נישואין, וגם מרוב הצער על מיתת בעלה פתאם לא עלה על מחשבתה כלל ענין נישואין, שלכן אף שנעשה זה לאח"מ בעלה יש להתירה כנעשה חלבה ארסי בחיי בעלה שמתרת לינשא.

ומה שדנים האחרונים אם הרופאים נאמנים אינו כלום דודאי נאמנים להחמיר בפקוח נפש היתה אסורה מלהניקו מספק וכן כתב והת"ס הובא בפ"ת סוף ס"ק ל'. ומש"כ שם התח"ס שבתחלת הנקה שהוא סכנה להוליד כשלא יינק אף כשמסמסו לו בחלב וביצים אין לה להאמין להרופא שאומר שחלבה הוא סכנה להתינוק משום דאין הספק שנעשה בדברי הרופא מוציא מודאי סכנה דלא יינק הוא תמהו דהא יש להשיג מינקת ואולי איירי בא"א להשיג מינקת בעיר הווא. אבל ג"ז תמהו דהא יש לשאול מאותו הרופא גם זה מה לעשות עם התינוק ואם יאמר שיותר טוב

למסמסו בחלב וביצים מלהניקו הרי ידיעתנו שיותר טוב בהנקה אף מחלב זו מלמסמסו בחלב וביצים שהוא רק מחוסר ידיעה אינה כלום נגד הספק שנעשה לנו מדברי הרופא שהוא בידיעה והספק הוא רק משום שאולי אינו נאמן כ"כ. שודאי יש לנו לעשות כדברי הרופא ולא להניקו בידים שהוא מעשה לסכנו לדברי הרופא וצ"ע בכונתו. ובנמננו במדינה זו שכמעט שכל הנשים אין מינקות כלל אפילו לא יום אחד וליכא שום סכנה להולד משום שיש דברים להאכילו כפי כח התינוק ע"י כלי הנקה ודאי יודה גם החת"ס דאסור לה להניקו כשאמר רופא שחלבה ארסי אף שאינו מומחה כ"כ כיון דעכ"פ קצת ספק הוא ובלא הנקה ליכא שום ספק כדחזינו מרובא דרובא נשים במדינה זו שאין מינקות כלל והתינוקות בריאים.

סימן פ

בדבר חרוש הגאון ר' שלמה קלוגער
וצ"ל שבזה"ז שאין מי שיונק יותר מי"ח
חדש אין לאסור יותר מי"ח חודש

והנה בחכמת שלמה להגאון ר' שלמה קלוגער **וצ"ל** כתב שהיה נראה לו היתר ברור שבזמנו שלא נמצא מי שיונק יותר מי"ח חודש אין לאסור להאשה מלינשא רק עד אחר י"ח חדש וחזר להיות הדין אחר י"ח חדש כמו לדין הגמ' אחר כ"ד חודש וליכא בזה משום דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו כיון שלא עקרינן כל התקנה. וטעם זה לא מסתבר כלל דמה לנו כולו או מקצתו. ובני הרה"ג ר' דוד שליט"א הכיח שליכא טעם זה מריש מגילה דעל מגילה נקראת בי"א הקשה הגמ' אי ס"ד אנשי כנה"ג י"ד וט"ז תקון אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקיננו אנשי כנה"ג והתנן אין כ"ד יכול לבטל דברי כ"ד חברו אאיכ גזל ממנו בחכמה ובמנין אף שלא עקרי התקנה לגמרי אלא שינו הקריאה ליום אחר וגם ימי י"ד וט"ז נשאר למצות השמחה ליהא הסעודה ומשלוח מנות כדאיתא במגילה ריש דף ה' אלמא דגם מקצת אין יכולין כ"ד אחר לעקור. וכן יש להוכיח ממה שהקשה הגמ' בע"ז דף ל"ז על רבי ובית דינו שהתירו השמן ור' יהודה הנשיא היכי מצי למישרא תקנתא דתלמידי שמאי והלל אף ששמן הוא רק מקצת התקנה דהא פתן ושמן ויין הם גזירה חדא כמפד"ש ברש"י שבת דף י"ז אלמא דגם עקירת מקצת אין יכולין. ומה שהביא בח"ש ראה מתוס' מגילה דף ה' שרבי לא רצה

מיעוטא דמיעוטא אין להחשיב. אבל אין להחזיר מצד זה בפתוח מ"ח חדש אף שבמדינתנו רוב הנשים אין יונקות כלל והמיעוט שיונקות הוא רק לחדשים מעטין. משום דהא איפסק כ"מ דחששו בזה גם למיעוט והא אפשר שנמצאת באיזה מדינות שיונקים עד י"ח חדש.

ובגמלתו שהאיסור לתוס' מצד שמא תגמלנו לא שייך בזמננו שברור שתגמלנו קודם י"ח אף כשנאסרנה לינשא עד כ"ד חדש. נמצא שליכא בזירה זו ומותר לתוס' כדאיתא סברא זו באה"פ בש"ר שמחה מקמפנא. וטעם זה איכא גם בפתוח אם במקום זה נהגות רק ב"ב חדש וכדומה וכמפורש התם. אבל לרש"י ור"ן שאמרינן לא פלוג ליכא היתר זה. אבל אלאחר י"ח חדש יש לצרף גם זה.

ולכן כשנצטרפו כל הטעמים יש להחזיר אחר כ"א חדש בפשיטות ואין למחות אם אחד יתיר גם אחד י"ח חדש.

משה פיינשטיין

סימן י

באשה שהיתה נשואה לנכרי אם יש לחוש שמא היה ישראל

י"א תמח תשכ"ג.

מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מהר"ר בן ציון גאלדצווייג שליט"א רב ואב"ד במאנטריאל.

הנה בדבר האשה שבאה מל'אנד'אן ואמרה שהיתה כבר נשואה שתי פעמים לנכרים אם יש לחוש לשמא היו יהודים אם לא הכירה במאנטריאל לנשואה. הרי יש להאמינה שהרי נמצא שאומרת שעדיין היא פנויה דלא נתקדשה מעולם דנישואי הנכרים אינם כלום. ועדיף זה מאמרה א"א היתיה וגרושה אני שנאמנת אף שבמה שאמרה א"א הייתי הרי אסרה עצמה וכ"ש כשלא אסרה עצמה כהא שאמרה שהיתה נשואה למי שלא תפסי קידושין שלא הוציאה עצמה מחזקת פנויה שיש להאמינה. אך שיש לדון מצד אין אדם משים עצמו רשע ואין להאמינה שניסת לנכרים שהוא עבירה באיסור לאו דלא תתחתן. אבל עכ"פ לא נימא מצד זה שהיתה נשואה לישראל שלא אמרה זה. אלא אם לא נאמינה יש עלינו לומר שגם לנכרים לא היתה נשואה והיא פנויה לגמרי.

לעקרו לתשעה באב אלא מחומרא שיש בו יותר משאר תעניות אין זה בכלל אין ב"ד יכול לבטל. אינה ראייה דהא משום שע"ז שיהיה חמור משאר תעניות לא היה במנין וכמפורש שם בגליון שודרות ראשונים לא גזרו אלא שיהא יום תענית ולא יותר ע"ש.

אבל מ"מ נראה לע"ד כדבריו משום שתקנה הראשונה שהיתה במנין נאמר רק שלא ישא מינקת חברו ולא תזכר מספר חדשים. ולכן פליגי בזה ר"מ ור"י יהודה וכן רשב"ג היתיר בג"ח קודם. איברא דרב ושמואל הזכירו כ"ד חדש ולמה שבארתי מסתבר שהיה זה במנין אחר לאסור כל הכ"ד חדש דלא כרשב"ג. אבל הא מספר הכ"ד חדש שהזכירו אינו לתקנה אלא משום שפסקו הלכה כ"מ וע"ז לא היה המנין. והמנין לתקנה היה רק לאסור את ג"ח האחרונים כשמניקה משום שלא ידעו שהתינוק הוא אחר כ"א חדש כדכתבתי. ונמצא שעל מספר החדשים לא היה שום מנין. ולכן בזמן שלא נמצא מי שיונק יותר מ"ח חדש יש להחזיר משום דהאיסור לא ישא מינקת חברו לא הוי אלא על זמן היניקה כפי שיהיה בכל דור. ומצד זה דקדקו שלא להזכר מספר החדשים משום שלא אסרו מספר חדשים אלא זמן יניקה. וסובר ר"מ שהוא אף על זמן יניקה דהמיעוט ור"י יהודה סובר שלשון סתם מיניקה הוא כפי הרוב כדבארתי לעיל. אבל כשנשתנו הטבעים ואין מי שיונק יותר מ"ח חדש לא אסרו על יותר מזמן היניקה דהמיעוט אף לר"מ. ומתקנת רב ושמואל נוסף לאסור גם ג"ח האחרונים. והוא טעם גדול ומוכרח לע"ד.

תמוה דברי האחרונים שהביא באוצר הפוסקים ס"ק ע"ג אות ב' שאף שזה זמן גדול שפסקו מלהניק כ"ד חדש לא בטלה ותקנה דצריך מנין אחר להחזירו. שעל מספר החדשים לא היה מנין. ומה שהביא בשם מהר"מ שיק אהל אברהם ומאורות נתן שהאם תוכל לשקוד יותר לסובת תולד למסמס בביצים וחלב. אינו כלום שברוב הפעמים הוא להיפך שהיא אינה יכולה להתפרנס ואחר נישואיה נתון לה הבעל. ואם היא אלמנה שיש לה מעות הרי יכולה להתנות עם הבעל שזה שייך רק להתינוק. ובכלל אין לנו לומר טעמים בדוים מעצמנו. ולכן נראה יותר כהחכמת שלמה וכעוד אחרונים שהביא באה"פ שם. אבל לא מטעמיה אלא מטעם דבארתי. ורק אחר י"ח חדש שגם בזמן הגמ' לא היו רובן מיניקות יותר מ"ח חדש ולכן עתה שבמדינות הידועות אין יתקין כלל יותר מ"ח חדש אף אם נימא שנמצאים מדינות שיונקין מעום מהן עד כ"ד חדש הוא נגד מדינותינו כלא כלום שאף